

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики Верховного Суду
у справах, пов'язаних із поверненням
майна, набутого або збереженого
без достатньої правової підстави
(стаття 1212 ЦК України)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за січень 2018 року – листопад 2022 року

Зміст

1. Підстави та порядок повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України	3
2. Розмежування стягнення на підставі договорів та повернення безпідставно набутого або збереженого майна	8
3. Повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України в окремих видах спорів	20
3.1. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах з окремих видів договорів	20
3.2. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із страхування цивільно-правової відповідальності	26
3.3. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із реалізації заставного майна.	29
3.4. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах про стягнення дивідендів учасниками товариств	32
3.5. Застосування статті 1212 ЦК України у трудових спорах	34
3.6. Повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України у спорах щодо пенсійного забезпечення та соціального захисту	37
3.7. Повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України за виконавчим написом, що не підлягає виконанню	41
3.8. Повернення відповідно до статті 1212 ЦК України коштів, стягнених у виконавчому провадженні	43
3.9. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із відшкодування шкоди	48
3.10. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із містобудування	49
3.11. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку й ліквідації банків	51
4. Відповідальність за прострочення виконання зобов'язання щодо повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України	53

1. Підстави та порядок повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України

За змістом приписів глав 82 і 83 ЦК України для деліктних зобов'язань, які виникають із заподіяння шкоди майну, характерним є, зокрема, зменшення майна потерпілого, а для кондикційних – приріст майна в набувача без достатніх правових підстав. Вина заподіювача шкоди є обов'язковим елементом настання відповідальності в деліктних зобов'язаннях. Натомість для кондикційних зобов'язань вина не має значення, а важливим є факт неправомірного набуття (збереження) майна однією особою за рахунок іншої.

Не вважається правопорушенням відсутність у власника будинку, будівлі, споруди зареєстрованого права оренди на земельну ділянку, яка має іншого власника й на якій розміщене це нерухоме майно.

До моменту оформлення власником об'єкта нерухомого майна права оренди земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, відносини з фактичного користування земельною ділянкою без укладеного договору оренди та недоотримання її власником доходів у вигляді орендної плати є за своїм змістом кондикційними. Фактичний користувач земельної ділянки, який без достатньої правової підстави за рахунок власника цієї ділянки зберіг у себе кошти, які мав сплатити за користування нею, зобов'язаний повернути ці кошти власнику земельної ділянки на підставі частини першої статті 1212 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом Харківської міської ради до ТОВ «Сінтрекс» про стягнення безпідставно збережених коштів орендної плати.

Мотивуючи своє рішення про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду звернув увагу на те, що в указаних постановях Верховний Суд України зазначив про необхідність застосування положень статей 156, 157 Земельного кодексу України, Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 року № 284, статті 22 та глави 82 Цивільного кодексу України при вирішенні спору про стягнення збитків у виді недержаних доходів (орендної плати за землю), заподіяних міській раді внаслідок користування юридичною особою земельною ділянкою, на якій розташоване належне їй на праві власності нерухоме майно, без укладення договору оренди. При цьому Верховний Суд України вказав про можливість стягнення таких збитків, посилаючись на статті 1212 - 1214 Цивільного кодексу України, оскільки підставою заявленого позову є не саме посилання на ці норми права, а обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги.

Проте за твердженням Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, відповідно до положень статті 152 Земельного кодексу України захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється, зокрема, шляхом відшкодування заподіяних збитків, тому відповідно до положень статей 156, 157 цього кодексу та Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі

та землекористувачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 року № 284, стягнення таких збитків можливе лише в разі встановлення судами наявності в діях відповідача складу цивільного правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача, перевіrivши матеріали справи та наведені в касаційній скарзі доводи, Велика Палата Верховного Суду вважає, що немає підстав для відступлення від наведених висновків Верховного Суду України щодо застосування приписів статей 1212 - 1214 Цивільного кодексу України стосовно можливості стягнення суми орендної плати без укладеного між сторонами договору оренди землі з огляду на таке.

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 22 Цивільного кодексу України збитками є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Частина перша статті 1166 Цивільного кодексу України встановлює, що шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Відповідно до частини другої статті 152 Земельного кодексу України власник земельної ділянки може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків. При цьому згідно з пунктом «д» частини першої статті 156 Земельного кодексу України власникам землі відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок недержання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки.

За змістом указаних приписів Цивільного та Земельного кодексів України відшкодування шкоди (збитків) є заходом відповідальності, зокрема, за завдану шкоду майну чи за порушення прав власника земельної ділянки.

Шкода, завдана майну юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (частина перша статті 1166 Цивільного кодексу України). Підставою для відшкодування є наявність таких елементів складу цивільного правопорушення, як: шкода; протиправна поведінка її заподіювача; причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача; вина. За відсутності хоча б одного із цих елементів цивільно-правова відповідальність не настає. Особа, яка завдала шкоду, звільняється від обов'язку її відшкодувати, якщо доведе, що шкоди заподіяно не з її вини (частина друга статті 1166 Цивільного кодексу України).

Предметом регулювання глави 83 Цивільного кодексу України є відносини, що виникають у зв'язку з безпідставним отриманням чи збереженням майна і не врегульовані спеціальними інститутами цивільного права.

Відповідно до частин першої та другої статті 1212 Цивільного кодексу України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуто майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала. Положення глави 83 Цивільного кодексу України застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження

майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події.

Кондикційні зобов'язання виникають за наявності одночасно таких умов: набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); набуття чи збереження майна відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала.

У разі виникнення спору стосовно набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер спірних правовідносин унеможливує застосування до них судом положень глави 83 Цивільного кодексу України.

За змістом приписів глав 82 і 83 Цивільного кодексу України для деліктних зобов'язань, які виникають із заподіяння шкоди майну, характерним є, зокрема, зменшення майна потерпілого, а для кондикційних - приріст майна в набувача без достатніх правових підстав. Вина заподіювача шкоди є обов'язковим елементом настання відповідальності в деліктних зобов'язаннях. Натомість для кондикційних зобов'язань вина не має значення, оскільки важливим є факт неправомірного набуття (збереження) майна однією особою за рахунок іншої.

Таким чином, обов'язок набувача повернути потерпілому безпідставно набуте (збережене) майно чи відшкодувати його вартість не є заходом відповідальності, оскільки набувач зобов'язується повернути тільки майно, яке безпідставно набув (зберігав), або вартість цього майна.

Відтак Велика Палата Верховного Суду вважає, що немає підстав для застосування до спірних правовідносин приписів чинного законодавства України про відшкодування шкоди (збитків) власникам земельних ділянок, оскільки до моменту оформлення власником об'єкта нерухомого майна права оренди земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, відносини з фактичного користування земельною ділянкою без укладеного договору оренди та недоотримання її власником доходів у вигляді орендної плати є за своїм змістом кондикційними.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 листопада 2018 року у справі № 922/3412/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297802>.

Тлумачення статті 1212 ЦК України свідчить, що необхідно встановити обставини, які в сукупності є підставою для виникнення такого зобов'язання: факт набуття особою майна або його збереження за рахунок іншої особи, відсутність для цього підстав

КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про повернення майна, набутого за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави.

Суди встановили, що 23 січня 2015 року приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу було посвідчено договір купівлі-продажу, згідно з умовами якого ОСОБА_2 продала, а ОСОБА_1 придбала квартиру АДРЕСА_1.

Згідно з розпискою від 18 травня 2015 року ОСОБА_2 отримала від ОСОБА_1 за квартиру АДРЕСА_1 26 500 доларів США.

При відмові в задоволенні позову суди вважали, що наявні підстави для отримання ОСОБА_2 грошових коштів від ОСОБА_1 в розмірі 26 000 доларів США. Сплативши за квартиру вказану суму, у позивача не було б інших підстав передавати на користь відповідача через 4 місяці після цього ще 26 500 доларів США, інакше як за придбану квартиру.

Розглянувши справу, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Згідно з частиною першою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Тлумачення статті 1212 Цивільного кодексу України свідчить, що необхідно встановити наступні обставини, які у сукупності є підставою для виникнення такого зобов'язання: факт набуття особою майна або його збереження за рахунок іншої особи; відсутність для цього підстав.

Суди не з'ясували, які відносини мали місце між сторонами у травні 2015 року (факт наявності арешту на квартиру, домовленість сторін про зняття арешту, мету передання позивачем відповідачеві спірних коштів), не дослідили зміст розписки, з урахуванням того, що у ній зазначена дата отримання грошових коштів «22 марта 2010 года», та не встановили наявності чи відсутності правої підстави сплати 18 травня 2015 року за квартиру АДРЕСА_1 26 500 доларів США. За таких обставин суди зробили передчасний висновок про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 26 вересня 2019 року у справі № 520/4210/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84725485>.

Загальні засади (принципи), зокрема добросовісність, є по своїй суті нормами прямої дії та повинні враховуватися при тлумаченні норм, що містяться в актах цивільного законодавства.

Безпідставно набуті грошові кошти не підлягають поверненню на підставі статті 1212 ЦК України, якщо потерпіла особа знає, що в неї немає зобов'язання (немає обов'язку) для сплати коштів, проте здійснює таку сплату, тому що вказана особа поводить себе суперечливо, якщо згодом вимагає повернення сплачених коштів

КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення безпідставно отриманих грошових коштів.

Суди встановили, що з серпня 2017 року до грудня 2017 року ОСОБА_1 зі свого рахунку здійснював періодичне перерахування грошових коштів на поточний рахунок ОСОБА_2 окремими платежами на загальну суму 1 330 000,00 грн, цільове призначення платежів не зазначено.

Позивач вказував, що йому стало відомо, що ОСОБА_2, зловживаючи його довірою, заволоділа його грошовими коштами без наміру ведення спільного бізнесу, а отримані кошти витратила на особисті потреби. Посилався на те, що відповідачка відмовилася добровільно повертати отримані кошти.

Водночас відповідачка зазначила, що стосунки з позивачем у них були близькі як чоловіка та жінки, вона сприймала ці відносини як сімейні, вони планували разом жити, і для цього шукали та купували квартиру, вона познайомила з позивачем свою доньку та друзів. Рахунок в банку вона, також відкрила, за пропозицією позивача, він переводив на нього кошти, які вони витрачали на спільній відпочинок, купівлю продуктів, на машину, збільшення грудей, квартиру та інше. Кошти витрачались тільки з дозволу позивача, він говорив скільки і для чого зняти, вона не вважала ці кошти своїми, ними розпоряджався позивач, вона робила все з його дозволу та вказівок.

Розглянувши справу в касаційному порядку, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії та повинні враховуватися, зокрема, при тлумаченні норм, що містяться в актах цивільного законодавства.

У постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18) зазначено, що: «добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них».

Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала (частина перша статті 1212 ЦК України).

Тлумачення вказаних норм свідчить, що при визначенні того чи підлягають безпідставно набуті грошові кошти потерпілій особі слід враховувати, що акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад, зокрема, добросовісності. Безпідставно набуті грошові кошти не підлягають поверненню якщо потерпіла особа знає, що в неї відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок)

для сплати коштів, проте здійснює таку сплату, тому що вказана особа поводить себе суперечливо, якщо згодом вимагає повернення сплачених коштів.

Позивач, перераховуючи кошти відповідачу, які сторони спільно витрачали, знав, що між ними відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок), а тому поведінка позивача є суперечливою (тобто, потерпіла особа вільно і без помилки погодилася на настання невігідних для себе наслідків). За таких обставин відсутні підстави для задоволення позовних вимог стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн.

Суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відмову у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн, проте помилився щодо мотивів такої відмови. Тому постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн належить змінити в мотивувальній частині.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 4 серпня 2021 року у справі № 185/446/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881542>.

2. Розмежування стягнення на підставі договорів та повернення безпідставно набутого або збереженого майна

Договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них положень частини першої статті 1212 ЦК України.

Якщо позивач в односторонньому порядку не відмовлявся від договору або договір не був розірваний сторонами чи визнаний недійсним у судовому порядку, закінчення строку дії договору не є підставою для припинення зобов'язання, яке залишилося невиконаним.

Після закінчення строку дії договору невикористаний аванс, переданий на виконання такого договору, не може бути витребувано відповідно до положень статті 1212 ЦК України як безпідставне збагачення

ВП ВС розглянула справу за позовом ПАТ «Укртрансгаз» в особі філії «Управління Укргазтехзв'язок» до ТОВ «Акваріум-Глоу» про стягнення заборгованості.

Позов обґрунтовано тим, що на виконання договору підряду ПАТ «Укртрансгаз» в особі філії «Управління Укргазтехзв'язок» сплатило на користь ТОВ «Акваріум-Глоу» аванс, частину якого останній не використав. Ураховуючи те, що строк дії вказаного договору, передбачений для виконання відповідачем його обов'язків підрядника, сплив, позивач вважав, що невикористані грошові кошти відповідач утримує без належних правових підстав та, зважаючи на приписи ЦК України, повинен повернути їх позивачу.

Відмовляючи в задоволенні позову, суди попередніх інстанцій зазначили про те, що позивач сплатив аванс на виконання умов договору, який станом на момент вирішення спору був чинний, а отже, застосування приписів статті 1212 ЦК України є безпідставним.

За результатами касаційного перегляду справи ВП ВС погодилася з такими висновками попередніх судових інстанцій з огляду на таке.

Згідно зі статтями 598, 599 ЦК України зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом; припинення зобов'язання на вимогу однієї із сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом; зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Аналіз наведених правових норм свідчить про те, що закінчення строку дії договору не є підставою для припинення визначених ним зобов'язань, оскільки згідно зі статтею 599 ЦК України, частиною першою статті 202 ГК України такою підставою є виконання, проведене належним чином.

З огляду на те, що закон не передбачає такої підстави, як закінчення строку дії договору, для припинення зобов'язання, яке лишилося невиконаним, ВП ВС відхиляє доводи скаржника про те, що після закінчення строку дії укладеного між сторонами договору є неможливим виконання відповідачем робіт за цим договором та їх прийняття позивачем.

Згідно із частиною першою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Попередні судові інстанції не встановили, що позивач в односторонньому порядку відмовлявся від договору або що договір був розірваний сторонами чи визнаний недійсним у судовому порядку.

Оскільки між сторонами у справі існують договірні відносини, а кошти, які позивач просить стягнути як невикористаний аванс, набуті відповідачем за наявності правової підстави, їх не може бути витребувано відповідно до положень статті 1212 ЦК України як безпідставне збагачення. У цьому разі договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них положень частини першої статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 червня 2018 року у справі № 910/9072/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75265948>.

Стаття 1212 ЦК України застосовується лише в тих випадках, коли безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої не може бути усунуто за допомогою інших, спеціальних способів захисту.

У разі виникнення спору щодо набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень частини першої статті 1212 ЦК України, у тому числі й щодо зобов'язання повернути майно потерпілому

КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ПП «Лагода» про стягнення безпідставно набутих коштів та відшкодування моральної шкоди.

У період з лютого 2012 року по жовтень 2015 року позивач проходив курс лікування у лікаря стоматолога ПП «Лагода» ОСОБА_2, що полягало в проведенні лікування зубів з протезуванням коронок з циркону, на загальну суму 159 000 грн.

Після проходження стоматологічного лікування він вказував лікарю на деякі недоліки пов'язані з користуванням протезами, однак ОСОБА_2 на це не реагувала. У зв'язку з цим він змушений був звернутися до іншої стоматологічної клініки. Проведеним обстеженням встановлено, що при протезуванні коронок відповідачем було допущено ряд порушень.

Оскільки лікування проведено відповідачами неякісно, він потребує невідкладеного стоматологічного лікування та протезування в іншому медичному закладі. Вважав, що оплата наданих відповідачами послуг є безпідставною, а підстава набуття сплачених ним коштів є невиправданою, на підставі статті 1212 ЦК України.

Розглянувши справу у касаційному порядку, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Відповідно до змісту статті 1212 ЦК України зазначена норма закону застосовується лише в тих випадках, коли безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої не може бути усунуто з допомогою інших, спеціальних способів захисту. Зокрема, у разі виникнення спору щодо набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень частини першої статті 1212 ЦК України, у тому числі й щодо зобов'язання повернути майно потерпілому.

Встановивши, що ПП «Лагода» надало ОСОБА_1 стоматологічні послуги, якістю яких останній залишився незадоволений, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що до цих правовідносин не може бути застосовано положення статті 1212 ЦК України про безпідставно набуте майно, на яку позивач посилався як на підставу для задоволення позову, оскільки підставою сплати позивачем коштів були надані йому відповідачем вказані послуги, тобто ПП «Лагода» отримало кошти не безпідставно. Питання ж належності виконання послуг не є предметом розгляду у цій справі.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 29 липня 2019 року у справі № 756/3966/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387591>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках:

– КЦС ВС від 25 червня 2018 року у справі № 314/3995/15:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963364>;

– КЦС ВС від 11 липня 2018 року у справі № 752/18477/15-ц:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/75345515>.

Якщо правочин утворює правову підставу для набуття (збереження) майна, статтю 1212 ЦК України можна застосовувати тільки після того, як така правова підстава в установленому порядку скасована, визнана недійсною, змінена, припинена або була відсутня взагалі.

Винятком є випадки, коли майно безпідставно набуто у зв'язку із зобов'язанням (правочином), але не відповідно до його умов

КГС ВС розглянув справу за позовом ТОВ «Луганськгаз Збут» до АТ «Укртрансгаз» про стягнення збитків, завданих безпідставним стягненням з позивача оплати послуг балансування природного газу за грудень 2018 року.

Позивач вважав, що оператор ГТС (відповідач) неправомірно визначив негативний небаланс природного газу замовника (позивача) у грудні 2018 року, оскільки не врахував торгову операцію з купівлі природного газу у АТ «Луганськгаз» у обсязі 1 372 782 м³, що призвело до завдання ТОВ «Луганськгаз Збут» матеріальної шкоди у вигляді безпідставної сплати грошових коштів в якості оплати послуг відповідача з балансування у грудні 2018 року на суму 18 454 848,76 грн.

Суд апеляційної інстанції змінив правову кваліфікацію спірних правовідносин, оскільки за встановлених судами обставин мали місце кондикційні зобов'язання, зокрема, що нарахування АТ «Укртрансгаз» плати за послуги комерційного балансування природного газу за грудень 2018 року фактично відбулося поза межами умов, передбачених договором транспортування природного газу.

Переглядаючи справу у касаційному порядку, КГС ВС дійшов таких висновків.

Аналіз статті 1212 ЦК України дає підстави для висновку, що передбачений нею вид позадоговірних зобов'язань виникає за таких умов: 1) набуття особою майна або його збереження за рахунок іншої особи; 2) відсутність для цього правових підстав або якщо вони відпали.

Майно не може вважатися набутиим чи збереженим без достатніх правових підстав, якщо це відбулося в не заборонений цивільним законодавством спосіб із метою виникнення у майбутньому певних цивільних прав та обов'язків, зокрема внаслідок тих чи інших юридичних фактів, правомірних дій, які прямо передбачені частиною другою статті 11 ЦК України.

Загальна умова частини першої статті 1212 ЦК звужує застосування інституту безпідставного збагачення у зобов'язальних (договірних) відносинах, оскільки отримане однією зі сторін у зобов'язанні підлягає поверненню іншій стороні на підставі цієї статті тільки за наявності ознаки безпідставності такого виконання.

Тобто в разі, коли правочин утворює правову підставу для набуття (збереження) майна, статтю 1212 ЦК України можна застосовувати тільки після того, як така правова підстава в установленому порядку скасована, визнана недійсною, змінена, припинена або була відсутня взагалі.

Виключенням є випадки, коли майно безпідставно набуто у зв'язку з зобов'язанням (правочином), але не відповідно до його умов.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, підставою для перерахування позивачем на користь АТ «Укртрансгаз» 18 454 848,76 грн, стало необґрунтоване,

тобто без дотримання встановленого Договором та законодавством порядку врегулювання негативного місячного небалансу, нарахування АТ «Укртрансгаз» ТОВ «Луганськ Збут» плати за послуги комерційного балансування природного газу за грудень 2018 року. Відтак, нарахування АТ «Укртрансгаз» плати за послуги комерційного балансування природного газу за грудень 2018 року фактично відбулося поза межами умов, передбачених договором транспортування природного газу від 25.07.2017 № 1707000361.

Наведене свідчить, що судом апеляційної інстанції вірно кваліфіковано спірні правовідносини за статтею 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12 серпня 2021 року у справі № 910/17567/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98987613>.

З припиненням дії договору підряду у зв'язку з відмовою замовника від такого договору, платіж, сплачений як аванс, втрачає ознаки авансу та стає майном (грошовими коштами), набутим підрядником без достатньої правової підстави, яке підлягає стягненню за статтею 1212 ЦК України

КГС ВС розглянув справу за позовом ТОВ «Тейлормейд» до ПП «Торговий дім «Євротрейд» про стягнення суми попередньої оплати за договором на виготовлення меблів по індивідуальному замовленню.

В обґрунтування позовних вимог ТОВ «Тейлормейд» зазначило, що відповідач в порушення норм чинного законодавства України та укладеного між сторонами договору на виготовлення меблів по індивідуальному замовленню не виконав взятих на себе зобов'язань з виготовлення, поставки і монтажу меблів у встановлений договором строк, у зв'язку з чим у відповідача виникла заборгованість з повернення позивачу суми попередньої оплати.

За результатами касаційного перегляду справи КГС ВС дійшов таких висновків.

Місцевим та апеляційним судами встановлено, що у зв'язку з невиконанням відповідачем взятих на себе зобов'язань щодо виготовлення, поставки та монтажу меблів по індивідуальному замовленню в обумовлені строки, кур'єрською доставкою «КСД» позивачем на адресу відповідача направлено претензію з вимогою виготовити та змонтувати всі меблі у строк до 31 травня 2017 року та/або повернути замовнику сплачені кошти на суму 764 550 грн у строк до 7 травня 2017 року та/або відмовитися від укладеного договору, а 6 листопада 2017 року позивач направив на адресу відповідача повідомлення про розірвання договору.

Відтак, позивач як замовник скористався власним безумовним правом, передбаченим частиною 4 статті 849 ЦК України, щодо розірвання договору на виготовлення меблів по індивідуальному замовленню в односторонньому порядку, а до суду звернувся з позовною вимогою про повернення передоплати як безпідставно набутого майна.

Відповідно до частини 2 статті 570 ЦК України, якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона

є авансом. Однак, з припиненням дії договору підряду така грошова сума втрачає ознаки авансу та стає майном (грошовими коштами), набутими підрядником без достатньої правової підстави.

Відповідно до частини 1 статті 1212 ЦК України, особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Відтак, зазначена норма застосовується за наявності сукупності таких умов: набуття (збереження) майна (майном також є грошові кошти) однією особою за рахунок іншої; відсутність для цього підстав; або коли така підстава згодом відпала. Випадок, коли зобов'язання було припинено на вимогу однієї із сторін відповідно до закону чи умов договору належить до таких підстав.

З огляду на зазначене, колегія суддів КГС ВС вважає за можливе застосувати до спірних правовідносин положення частини 4 статті 849 ЦК України в сукупності з приписами статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15 лютого 2019 року у справі № 910/21154/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/79867386>.

Після розірвання договору в судовому порядку сторони такого договору мають право вимагати повернення безпідставно набутого майна за розірваним договором на підставі статті 1212 ЦК України

КГС ВС розглянув справу за позовом ПАТ «НАК «Надра України» до ТОВ «Іст Юроуп Петролеум» про зобов'язання відшкодувати вартість безпідставно набутого майна.

Суди встановили, що між ПАТ «НАК «Надра України» та ТОВ «Голден Деррік» (нині – ТОВ «Іст Юроуп Петролеум») укладено Договір купівлі-продажу частки у праві спільної часткової власності (спільному майні учасників) за Договором про спільну діяльність на Сахалінському родовищі.

ПАТ «НАК «Надра України» у зв'язку з відчуженням своєї частки у Договорі про спільну діяльність згідно з Договором купівлі-продажу виключено зі складу учасників спільної діяльності за Додатковою угодою.

Водночас Договір купівлі-продажу частки у праві спільної часткової власності (спільному майні учасників) розірвано в судовому порядку та визнано право власності ПАТ «НАК «Надра України» на частку в спільній діяльності в розмірі 24%.

Предметом спору у даній справі є матеріально-правова вимога про стягнення коштів, зокрема вартості частки в розмірі 24% відповідно до положень статті 1212 та частини другої статті 1213 ЦК України.

КГС ВС, розглянувши справу у касаційному порядку, дійшов таких висновків.

Стаття 1212 ЦК України регулює випадки набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав.

Загальна умова частини першої статті 1212 ЦК України звужує застосування інституту безпідставного збагачення у зобов'язальних (договірних) відносинах, бо отримане однією зі сторін у зобов'язанні підлягає поверненню іншій стороні на підставі цієї статті тільки за наявності ознаки безпідставності такого виконання.

Набуття однією зі сторін зобов'язання майна за рахунок іншої сторони в порядку виконання договірною зобов'язання не вважається безпідставним.

Тобто в разі, коли поведінка набувача, потерпілого, інших осіб або подія утворюють правову підставу для набуття (збереження) майна, положення статті 1212 ЦК України можна застосовувати тільки після того, як така правова підстава в установленому порядку скасована, визнана недійсною, змінена, припинена або була відсутня взагалі.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди, зокрема, дійшли висновку, що договірний характер правовідносин, що існували між сторонами і на підставі яких виникло право вимоги та обов'язок повернення коштів, виключає можливість застосування до них положень частини першої статті 1212 ЦК України.

Однак, приймаючи рішення, суди попередніх інстанцій не врахували вищенаведених вимог закону та невірно застосували їх до спірних правовідносин.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, укладений ПАТ «НАК «Надра України» та ТОВ «Голден Деррік» договір купівлі-продажу частки у праві спільної часткової власності (спільному майні учасників) розірвано в судовому порядку.

Тобто правова підстава для набуття у власність частки у праві спільної часткової власності майна відпала. Відтак після розірвання договору у ПАТ «НАК «Надра України» виникло право вимагати повернення безпідставно набутого майна на підставі частини першої статті 1212 ЦК України.

Встановлюючи обставини справи та надаючи оцінку доказам, наявним у справі, суди залишили поза увагою те, що позивач у позовній заяві посилався також і на те, що згідно з умовами Додаткової угоди між новими учасниками договору про спільну діяльність відбувся перерозподіл розміру їх часток та у ТОВ "Голден Деррік" залишилось 20%. Тобто суди не встановили можливість/ неможливість повернення в натурі позивачу безпідставно набутого майна відповідачем, а також не визначили вартість цього майна.

За таких обставин касаційна інстанція вважає за необхідне касаційну скаргу ПАТ "НАК "Надра України" задовольнити частково, оскаржені судові рішення у справі скасувати, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 6 лютого 2020 року у справі № 910/13271/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87426717>.

Наявність між сторонами договору, який є нікчемним або який визнано недійсним, виключає можливість стягнення переданих на його виконання коштів на підставі статті 1212 ЦК України.

Якщо договір між сторонами не був укладений, тобто правової підстави передачі коштів у момент їх передачі немає, до правовідносин застосовується стаття 1212 ЦК України

20 березня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення безпідставно набутих коштів.

2 вересня 2011 року позивач передав відповідачу грошові кошти у сумі 4 200 доларів США за придбання автомобіля, який належав на праві власності ОСОБА_3.

Рішенням суду позивачу відмовлено у задоволенні позову про визнання дійсним договору купівлі-продажу зазначеного автомобіля та визнання права власності на нього з тих підстав, що договір купівлі-продажу між ними укладений не був, а розписка і довіреність на право розпорядження і користування транспортним засобом не свідчать про його укладення.

Таким чином, ОСОБА_2 набув і зберігає його грошові кошти безпідставно, тому ОСОБА_1 просив стягнути з відповідача у порядку статті 1212 ЦК України передані йому згідно з розпискою 4 200 доларів США.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції виходив з того, що сторонами укладений договір купівлі-продажу транспортного засобу, який є нікчемним у зв'язку з недотриманням вимог щодо форми його укладення, тому права позивача підлягають захисту шляхом пред'явлення позову у порядку статті 216 ЦК України про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, а стаття 1212 ЦК України до спірних правовідносин не застосовується.

За результатами касаційного перегляду справи КЦС ВС дійшов таких висновків.

Аналіз статті 1212 ЦК України вказує на те, що правова природа інституту безпідставного отримання чи збереження майна (предмет регулювання) – це відносини, які виникають у зв'язку з безпідставним отриманням чи збереженням майна і які не врегульовані спеціальними інститутами цивільного права.

Для виникнення зобов'язання, передбаченого статтею 1212 ЦК України, важливим є сам факт безпідставного набуття або збереження, а не конкретна підстава, за якою це відбулося.

Тобто у разі, коли поведінка набувача, потерпілого, інших осіб або подія утворюють правову підставу для набуття (збереження) майна, стаття 1212 ЦК України може бути застосована тільки після того, як така правова підстава в установленому порядку скасована, визнана недійсною, змінена, припинена або була відсутня взагалі.

Реституція як спосіб захисту цивільного права (частина перша статті 216 ЦК України) застосовується лише в разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним або який визнано недійсним.

Таким чином, застосування у кожному конкретному випадку положень статей 1212 або 216 ЦК України залежить від обставин, за яких грошові кошти передавалися відповідачу.

Наявність між сторонами договору, який є нікчемним або який визнано недійсним, виключає можливість стягнення переданих на його виконання коштів на підставі статті 1212 ЦК України. У тому разі, якщо договір між сторонами не був укладений, тобто правова підстава передачі коштів у момент їх передачі відсутня, до правовідносин застосовується стаття 1212 ЦК України.

Суд апеляційної інстанції, встановивши з рішення суду, що між ОСОБА_1 і ОСОБА_3 не був укладений договір купівлі-продажу транспортного засобу, помилково ототожнив неукладення договору із його нікчемністю через недодержання вимог закону щодо форми, тому дійшов помилкового висновку про застосування до спірних правовідносин статті 216 ЦК України.

Суд першої інстанції, встановивши, що ОСОБА_2 одержав від ОСОБА_1 грошові кошти у сумі 4 200 доларів США за продаж автомобіля, який йому не належить, і у подальшому договір купівлі-продажу цього транспортного засобу укладений не був, дійшов правильного висновку про набуття відповідачем коштів за відсутності для цього правових підстав і обґрунтовано стягнув вказану суму відповідно до статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 20 березня 2019 року у справі № 607/5422/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83976201>.

Грошові кошти, отримані стороною за договором, не можуть стягуватися на підставі статті 1212 ЦК України в разі нікчемності додаткової угоди до цього договору

18 червня 2021 року ОП КГС ВС розглянула справу за позовом заступника керівника Чернігівської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Відділу освіти, сім'ї, молоді та спорту Чернігівської райдержадміністрації (далі – Відділ) до ТОВ «АС» про визнання додаткових угод недійсними та стягнення коштів.

Відділ закупив за бюджетні кошти природний газ на відкритих торгах у ТОВ «АС».

Після укладення договору сторонами було підписано низку додаткових угод, в результаті чого ціна на газ збільшилася на 45, 81 %, а обсяг поставленого газу істотно зменшився. ТОВ «АС» обґрунтовувало необхідність зміни ціни договору зростанням цін на газ на ринках України та за кордоном.

Прокурор звернувся до суду в інтересах держави з позовом про визнання недійсними додаткових угод і стягнення з ТОВ «АС» збитків у вигляді надмірно сплачених позивачем грошових коштів на користь Відділу.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що спірні додаткові угоди укладені без належних підстав (обґрунтованого документального підтвердження щодо підвищення ціни природного газу упродовж вересня – жовтня 2018 року), чим порушено норми статей 3, 36 Закону України «Про публічні закупівлі» та умови договору.

Розглянувши справу у касаційному порядку, ОП КГС ВС погодилась з висновками судів попередніх інстанцій про недійсність додаткових угод

до спірного договору, з уточненням, що такі додаткові угоди є нікчемними згідно зі статтями 36, 37 Закону України «Про публічні закупівлі», і відповідно не породжують жодних правових наслідків для сторін.

Щодо застосування статті 1212 ЦК України, ОП КГС ВС зазначив, що грошові кошти, отримані стороною за договором, не можуть стягуватися на підставі статті 1212 ЦК України у разі нікчемності додаткової угоди до цього договору, виходячи з таких міркувань.

Системний аналіз положень статей 11, 177, 202, статті 1212 ЦК України дає можливість дійти висновку про те, що чинний договір чи інший правочин є достатньою та належною правовою підставою набуття майна (отримання грошей).

Загальна умова частини першої статті 1212 ЦК України звужує застосування інституту безпідставного збагачення у зобов'язальних (договірних) відносинах. Набуття однією зі сторін зобов'язання майна за рахунок іншої сторони в порядку виконання договірної зобов'язання не вважається безпідставним.

Таким чином, договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень статті 1212 ЦК України.

Виключенням є випадки, коли майно безпідставно набуто у зв'язку з зобов'язанням (правочином), але не відповідно до його умов.

У справі, що розглядається, нікчемними є додаткові угоди до договору. Нікчемність цих додаткових угод (недійсність відповідно до закону) не означає відсутність між сторонами договірних відносин, адже відносини між ними врегульовані договором, тобто зобов'язання є договірними.

Відповідно до частини першої статті 670 ЦК України, якщо продавець передав покупцеві меншу кількість товару, ніж це встановлено договором купівлі-продажу, покупець має право вимагати передання кількості товару, якої не вистачає, або відмовитися від переданого товару та його оплати, а якщо він оплачений, - вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми.

Таким чином, обов'язок з повернення грошової суми, сплаченої за кількість товару, який не був поставлений покупцеві, врегульований нормами глави 54 ЦК України «Купівля-продаж» і тому як правова підстава такого повернення не може бути застосована статтю 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 18 червня 2021 року у справі № 927/491/19 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/97911848>.

Якщо сторона договору передала у власність іншій стороні певне майно (сплатила кошти), проте не отримала зустрічного надання в обсязі, який відповідає переданому майну (сплаченим коштом), і згодом відмовилася від договору, то вона може вимагати від сторони, яка порушила договір і не здійснила зустрічне надання, повернення майна (коштів) на підставі пункту 3 частини третьої статті 1212 ЦК України

25 березня 2020 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення грошових коштів.

Суди встановили, що 12 квітня 2008 року між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 було укладено договір про пайову участь у будівництві житлового будинку, відповідно до умов якого ОСОБА_1, як інвестор зобов'язувався прийняти пайову участь у будівництві квартири та у визначені даним договором строки перерахувати підряднику погоджену сторонами суму коштів згідно графіка перерахування коштів, а підрядник зобов'язувався у погоджені сторонами строки після здачі житлового будинку в експлуатацію, надати інвестору всі необхідні документи для наступного оформлення квартири.

Позивач вказував, що сторонами не були погоджені істотні умови договору, зокрема щодо зазначення предмету договору, який неможливо ідентифікувати, оскільки в договорі зазначено лише приблизну площу квартири, яка фактично змінилася, а також договір містить приблизну ціну усього житлового будинку, яка не може бути орієнтовною, а повинна бути конкретно визначеною. З цих підстав договір є неукладеним у зв'язку із чим у відповідності до вимог статті 1212 ЦК України, отримані відповідачем від позивача грошові кошти у розмірі 60 000 доларів США та 50 000 грн повинні бути повернутими позивачу.

Переглядаючи справу у касаційному порядку, КЦС ВС дійшов таких висновків.

У частині третій статті 651 ЦК України встановлено, що у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

Відповідно до частини четвертої статті 653 ЦК України сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом.

У пункті 3 частини третьої статті 1212 ЦК України передбачено, що положення цієї глави застосовуються також до вимог про повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні.

Тлумачення норм ЦК України свідчить, що якщо одна із сторін договору передала у власність іншій стороні певне майно (сплатила кошти) і судом встановлено порушення еквівалентності зустрічного надання внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків однієї із сторін, сторона, що передала майно (сплатила кошти), має право вимагати повернення переданого іншій стороні в тій мірі, в якій це порушує погоджену сторонами еквівалентність зустрічного надання. Тобто, якщо сторона яка вчинила виконання, проте не отримала зустрічного надання в обсязі, який відповідає переданому майну (сплаченим коштом) і згодом відмовилася від договору, то вона може вимагати від сторони, яка порушила договір і не здійснила зустрічне надання, повернення майна (коштів) на підставі пункту 3 частини третьої статті 1212 ЦК України.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що розписками підтверджується передача ОСОБА_1 грошових коштів ОСОБА_2 з метою інвестування будівництва в сумі 60 000 доларів США та 50 000 грн.

08 вересня 2015 року позивачем направлено до відповідача лист про дострокове розірвання договору відповідно до пункту 2.2.1 договору та вимогу згідно статті 530 ЦК України.

Проте апеляційний суд не дослідив наявні в матеріалах справи докази та зробив передчасний висновок про залишенні без змін рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 25 березня 2020 року у справі № 537/4259/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88461090>.

Якщо тільки одна зі сторін недійсного правочину здійснила його виконання, для повернення виконаного підлягають застосуванню положення статті 1212 ЦК України

«Украгротехдіагностика» до ОСОБА_1 про стягнення коштів.

Суди встановили, що 6 лютого 2014 року між ТОВ «Украгротехдіагностика» та ОСОБА_1 укладено договір купівлі-продажу у письмовій формі, за яким ТОВ «Украгротехдіагностика» придбав нежитлову будівлю, що належала ОСОБА_1 на підставі свідоцтва про право власності на будівлю зерносховища.

На підтвердження своїх зобов'язань за договором купівлі-продажу товариство передало відповідачу кошти у сумі 147 250 грн, що підтверджується розпискою. Однак станом на 28 грудня 2016 року ОСОБА_1 жодних дій на виконання домовленості за договором не здійснив, посвідчити договір у нотаріальному порядку відмовився.

Позивач вказував, що оскільки договір купівлі-продажу є неукладеним, кожна сторона повинна повернути іншій стороні все, що нею було отримано, а також з відповідача підлягає стягненню втрати у зв'язку з підвищенням індексу інфляції та 3 % річних.

Задовольняючи позов, апеляційний суд дійшов висновку, що оскільки укладений між сторонами 6 лютого 2014 року договір купівлі-продажу зерносховища є нікчемним через недодержання вимог закону про його нотаріальне посвідчення, визнання його недійсним судом не вимагається, то вимоги позивача про повернення сплачених ним коштів є обґрунтованими і підлягають задоволенню згідно статті 216 ЦК України.

За результатами касаційного перегляду справи КЦС ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до пункту першого частини третьої статті 1212 ЦК України положення цієї глави застосовуються також до вимог про повернення виконаного за недійсним правочином.

У абзаці першому частини першої статті 216 ЦК України передбачено, що у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

У частині першій статті 220 ЦК України встановлено, що у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Згідно з частиною першою статті 657 ЦК України (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі.

Системне тлумачення абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України та пункту 1 частини третьої статті 1212 ЦК України свідчить, що: (а) законодавець не передбачив можливість здійснення односторонньої реституції; (б) правила абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України застосовуються тоді, коли відбувається саме двостороння реституція; (в) в тому разі, коли тільки одна із сторін недійсного правочину здійснила його виконання, то для повернення виконаного підлягають застосуванню положення глави 83 ЦК України.

Встановивши, що договір купівлі-продажу нежитлової будівлі між ОСОБА_1 та ТОВ «Украгротехдіагностика» не був нотаріально посвідчений, апеляційний суд зробив висновок про стягнення із ОСОБА_1 грошових коштів у розмірі 147 250 грн на підставі статті 216 ЦК України. Проте апеляційний суд неправильно застосував абзац 1 частини першої статті 216 ЦК України, оскільки кошти слід стягувати згідно статті 1212 ЦК України, але зробив правильний висновок про задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 27 листопада 2019 року у справі № 396/29/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86400669>.

3. Повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України в окремих видах спорів

3.1. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах з окремих видів договорів

До моменту оформлення власником об'єкта нерухомого майна права оренди земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, відносини з фактичного користування земельною ділянкою без укладеного договору оренди та недоотримання її власником доходів у вигляді орендної плати є за своїм змістом кондикційними.

Фактичний користувач земельної ділянки, який без достатньої правової підстави за рахунок власника цієї ділянки зберіг у себе кошти, які мав сплатити за користування нею, зобов'язаний повернути ці кошти власнику земельної ділянки на підставі частини першої статті 1212 Цивільного кодексу України

ВП ВС розглянула справу за позовом Харківської міської ради до ТОВ «Сінтрекс» про стягнення безпідставно збережених коштів орендної плати.

Як встановили суди, ТОВ «Сінтрекс», набувши право власності на об'єкти нерухомості, розташовані на земельній ділянці комунальної форми власності,

належним чином не оформило та не зареєструвало речові права на цю земельну ділянку, в період з 1 січня 2016 року по 30 вересня 2017 року не вносило плату за користування нею, внаслідок чого зберегло в себе безпідставно набуте майно – грошові кошти у розмірі орендної плати.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про задоволення позову, апеляційний суд вказав, що немає підстав для стягнення з відповідача безпідставно набутих коштів у розмірі орендної плати, адже за таких обставин у відповідача виник обов'язок з відшкодування збитків за самовільне зайняття земельної ділянки.

Водночас ВП ВС не погодилася з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Предметом регулювання глави 83 Цивільного кодексу України є відносини, що виникають у зв'язку з безпідставним отриманням чи збереженням майна і не врегульовані спеціальними інститутами цивільного права.

Відповідно до частин першої та другої статті 1212 Цивільного кодексу України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Кондикційні зобов'язання виникають за наявності одночасно таких умов: набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); набуття чи збереження майна відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала.

У разі виникнення спору стосовно набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер спірних правовідносин унеможлиблює застосування до них судом положень глави 83 Цивільного кодексу України.

За змістом приписів глав 82 і 83 Цивільного кодексу України для деліктних зобов'язань, які виникають із заподіяння шкоди майну, характерним є, зокрема, зменшення майна потерпілого, а для кондикційних – приріст майна в набувача без достатніх правових підстав. Вина заподіювача шкоди є обов'язковим елементом настання відповідальності в деліктних зобов'язаннях. Натомість для кондикційних зобов'язань вина не має значення, оскільки важливим є факт неправомірного набуття (збереження) майна однією особою за рахунок іншої.

Таким чином, обов'язок набувача повернути потерпілому безпідставно набуте (збережене) майно чи відшкодувати його вартість не є заходом відповідальності, оскільки набувач зобов'язується повернути тільки майно, яке безпідставно набув (зберігав), або вартість цього майна.

Предметом позову в цій справі є стягнення з власника об'єктів нерухомого майна безпідставно збережених коштів орендної плати за фактичне користування без належних на те правових підстав земельною ділянкою, на якій ці об'єкти розміщені.

За змістом положень ЗК України виникнення права власності на будинок, будівлю, споруду не є підставою для виникнення права оренди земельної ділянки,

на якій вони розміщені та яка не була відведена в оренду попередньому власнику. Право оренди земельної ділянки виникає на підставі відповідного договору з моменту державної реєстрації цього права.

Матеріали справи не містять доказів належного оформлення права користування вказаною земельною ділянкою ні ППФ «Сандра-Інтернешнел» (попереднього землекористувача), ні ТОВ «Сінтрекс», зокрема укладення відповідних договорів оренди з Харківською міською радою та державної реєстрації такого права, а отже, при укладенні договору купівлі-продажу нерухомості право користування земельною ділянкою, якого не існувало у продавця на момент укладення договорів купівлі-продажу, до набувача не перейшло. Таким чином, відповідач користується цією земельною ділянкою без достатньої правової підстави.

З огляду на викладене ТОВ «Сінтрекс» як фактичний користувач земельної ділянки, що без достатньої правової підстави за рахунок власника цієї ділянки зберіг у себе кошти, які мав заплатити за користування нею, зобов'язаний повернути ці кошти власнику земельної ділянки на підставі частини першої статті 1212 Цивільного кодексу України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 листопада 2018 року у справі № 922/3412/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297802>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах:

– ВП ВС від 23 травня 2018 року у справі № 629/4628/16-ц:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296547>;

– КГС ВС від 2 червня 2020 року у справі № 922/2417/19:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/89767942>.

Правовідносини за нікчемним договором фінансового лізингу, на підставі якого відбулося фактичне користування транспортним засобом лізингодавця, за своїм змістом є кондикційними.

Фактичний користувач предмета лізингу, який без достатньої правової підстави за рахунок власника предмета лізингу зберіг у себе кошти, які мав заплатити за весь час користування предметом лізингу, зобов'язаний повернути ці кошти власнику на підставі частини першої статті 1212 ЦК України

КЦС ВС розглянув справу за позовом ТОВ «Порше Лізинг Україна» до ОСОБА_1 про відшкодування втраченої вартості об'єкту лізингу.

26 жовтня 2011 року між сторонами укладено договір про фінансовий лізинг, за умовами якого позивач передав у розпорядження відповідача транспортний засіб, а останній прийняв вказаний об'єкт лізингу та зобов'язався сплатити суму коштів за договором, шляхом здійснення платежів відповідно до договору та згідно з графіком покриття витрат та виплати лізингових платежів.

Судовим рішенням від 12 квітня 2017 року встановлено нікчемність даного договору. За період користування відповідачем автомобілем впродовж 4 років його вартість зменшилася на еквівалент 21 792,85 доларів США. У зв'язку з наведеним позивач просить застосувати наслідки недійсності правочину

та стягнути з відповідача кошти у розмірі 564 125,36 грн, у якості відшкодування втраченої вартості об'єкту лізингу у зв'язку з його експлуатацією впродовж 4 років.

За результатами касаційного перегляду справи КЦС ВС дійшов таких висновків.

Договір фінансового лізингу є змішаним договором, який поєднує в собі елементи договорів оренди та купівлі-продажу, а передбачені договором лізингові платежі включають як плату за надання майна у користування, так і частину покупної плати за надання майна у власність лізингоодержувачу по закінченню дії договору. На правовідносини, що склалися між сторонами щодо одержання позивачем, як лізингодавцем, лізингових платежів у частині покупної плати за надання майна в майбутньому у власність відповідачу, поширюються загальні положення про купівлю-продаж.

Відповідно до абзацу 2 частини першої статті 216 ЦК України у разі недійсності правочину кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а у випадку неможливості такого повернення (зокрема, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі) необхідно відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Отже, у разі застосування реституції за нікчемним договором лізингу лізингодавець зобов'язаний повернути лізингоодержувачу сплачені ним платежі на виконання умов договору, а лізингоодержувач, у свою чергу, зобов'язаний повернути лізингодавцю передане за договором майно, а саме об'єкт лізингу, яким він користувався.

Правовідносини, які виникли між сторонами у справі на підставі нікчемного договору фінансового лізингу мають певні особливості, а саме: з моменту виникнення між сторонами у справі спірних правовідносин ОСОБА_1 користувався предметом лізингу (вказаний вище транспортний засіб), який належить на праві власності ТОВ «Порше Лізинг Україна».

За змістом Глав 82 і 83 ЦК України для деліктних зобов'язань, які виникають із заподіяння шкоди майну, характерним є, зокрема, зменшення майна потерпілого, а для кондикційних – приріст майна у набувача без достатніх правових підстав. Вина заподіювача шкоди є обов'язковим елементом настання відповідальності у деліктних зобов'язаннях. Натомість, для кондикційних зобов'язань вина не має значення, оскільки важливим є факт неправомірного набуття (збереження) майна однією особою за рахунок іншої.

Обов'язок набувача повернути потерпілому безпідставно набуте (збережене) майно чи відшкодувати його вартість не є заходом відповідальності, оскільки набувач зобов'язується повернути тільки майно, яке безпідставно набув (зберігав), або вартість цього майна.

Правовідносини за нікчемним договором фінансового лізингу на підставі якого відбулося фактичне користування позивачем транспортним засобом відповідача за своїм змістом є кондикційними.

Оскільки договір є нікчемним з моменту його укладення, то фактичний користувач предмета лізингу, який без достатньої правової підстави за рахунок

власника предмета лізингу зберіг у себе кошти, які мав заплатити за весь час користування предметом лізингу, зобов'язаний повернути ці кошти власнику на підставі частини першої статті 1212 ЦК України.

У справі, яка переглядається не встановлювались обставини і не перевірялись підстави щодо покладення на лізингоодержувача обов'язку по сплаті лізингодавцеві коштів за користування предметом лізингу, такі позовні вимоги ТОВ «Порше Лізинг Україна» не заявлялись і такими підставами позов не обґрунтовувався.

Заявлені у цій справі позовні вимоги ТОВ «Порше Лізинг Україна» про стягнення коштів з відповідача стосувалися відшкодування різниці між вартістю нового автомобіля, який отримував ОСОБА_1 та дійсною вартістю цього транспортного засобу на момент відшкодування, після його використання.

У задоволенні вказаних вимог позову, судом першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, обґрунтовано відмовлено в силу їх недоведеності і безпідставності, з урахуванням обставин і підстав, на які посилався позивач у контексті даної справи та дотриманням принципу диспозитивності цивільного процесу.

При цьому, ТОВ «Порше Лізинг Україна» не позбавлено можливості звернутися до суду з відповідним позовом щодо покладення на лізингоодержувача обов'язку по сплаті коштів за користування предметом лізингу та доводити під час розгляду справи підстави для їх задоволення, в тому числі розмір коштів, які мав заплатити відповідач за весь час користування предметом лізингу.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 4 червня 2020 року у справі № 290/815/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89649145>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках:

- КЦС ВС від 25 серпня 2020 року у справі № 226/629/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91161366>;
- КЦС ВС від 17 червня 2020 року у справі № 755/7989/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90168901>;
- КЦС ВС від 21 грудня 2020 року у справі № 404/8187/18: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708829>.

До зобов'язальних правовідносин, які виникають на підставі публічного договору приєднання про надання банківських послуг, не можуть бути застосовані норми статті 1212 ЦК України

КЦС ВС розглянув справу за позовом ПАТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_1 про стягнення безпідставно набутих коштів.

Суди встановили, що ПАТ КБ «Приватбанк» в порядку, передбаченому статтею 634 ЦК України, за угодою користувача запропонував необмеженому колу фізичних осіб можливість отримання послуг по переказу грошових коштів з використанням web-інтерфейсу LIQPAY.

Відповідач ОСОБА_1 був зареєстрований в системі LIQPAY із використанням номеру мобільного телефону НОМЕР_1 та приєднався до запропонованої угоди шляхом реєстрації в web-інтерфейсі LIQPAY.

При проведенні в березні-травні 2014 року у web-інтерфейсі LIQPAY операцій відповідач безпідставно набув грошові кошти в сумі 50 835 грн внаслідок того, що поповнивши рахунок LIQPAY на суму 61 635 грн, ініціював та отримав виконання від банку операції з перерахування на власні рахунки і рахунки третіх осіб коштів у загальній сумі 112 470 грн.

Розглянувши справу у касаційному порядку, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до статті 634 ЦК України договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Звертаючись до суду з позовом про стягнення з клієнта безпідставно набутих грошових коштів, банк посилався на те, що кошти в сумі 50 835 грн було ним отримано без достатньої правової підстави.

Згідно із частиною першою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив із того, що місцевий суд обґрунтовано прийшов до висновку про те, що у період часу з 9 квітня 2014 року по 11 квітня 2014 року відповідачем було здійснено операції в старому та новому web-інтерфейсі LIQPAY, які дали змогу здійснити перекази коштів у розмірі 50 835 грн більше за суму наявних коштів на рахунок, а тому дійшов правильного висновку, що вказані кошти є безпідставно набутими та підлягають поверненню.

Однак КЦС ВС не може погодитися з даним висновком, оскільки правовідносини між сторонами виникли на підставі публічного договору приєднання - Угоди користувача LIQPAY, тобто, є зобов'язальними, а тому до них не можуть бути застосовані норми статті 1212 ЦК України, отож доводи касаційної скарги в цій частині є обґрунтованими.

Крім того, колегія суддів зазначає, що відповідно до пункту 3.7.1 Угоди банк мав право призупиняти роботу програмних і/або апаратних засобів, які забезпечують функціонування web-інтерфейсу LIQPAY, відтак, при допущенні відповідачем зловживання у користуванні послугами банку щодо перерахування коштів, позивач мав право самостійно зупинити роботу інтерфейсу з обслуговування відповідача.

Таким чином, судами неправильно застосовані вищенаведені норми матеріального права, які регулюють спірні правовідносини.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 7 серпня 2019 року у справі № 552/4608/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83642605>.

3.2. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із страхування цивільно-правової відповідальності

Якщо тлумачити приписи статті 1212 ЦК України телеологічно, тобто згідно з їхніми цілями, то до випадків безпідставного набуття та збереження майна належить також збереження особою без достатніх правових підстав у себе виплати, яку вона відповідно до закону мала віддати (перерахувати) іншій особі відповідно до покладеного на неї за законом обов'язку (зменшення обов'язку).

МТБСУ, яке виплатило потерпілому в ДТП відшкодування, вважаючи на момент такої виплати, що винуватець ДТП не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, але згодом дізналося про протилежне, має право на стягнення зі страховика винуватця ДТП суми відповідного відшкодування відповідно до статті 1212 ЦК України.

МТБСУ не позбавлене можливості звернутися з такою вимогою в судовому порядку безвідносно до наявності відповідного (досудового) звернення.

На підставі статті 1212 ЦК України МТБСУ може стягнути визначену в договорі суму франшизи з винуватця ДТП, який безпідставно зберіг ці кошти в себе

ВП ВС розглянула справу за позовом Моторного (транспортного) страхового бюро України (далі – позивач; МТСБУ) до Товариства з додатковою відповідальністю Страхова Компанія «Альфа-Гарант» (далі – відповідач) про стягнення коштів.

15 квітня 2018 року трапилась ДТП – зіткнення транспортного засобу «Опель», яким керував ОСОБА_2, з транспортним засобом «УАЗ», яким керував ОСОБА_1. Водія останнього суд у справі про адміністративне правопорушення визнав винним у ДТП. МТСБУ не мало інформації про наявність у винуватця ДТП полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності та виплатило водієві пошкодженого транспортного засобу відшкодування. Надалі винуватець ДТП надав до МТСБУ копію відповідного страхового полісу, з якого стало відомо про страховика цивільно-правової відповідальності винуватця.

МТСБУ звернулося з позовом про стягнення з цього страховика суми виплати, яку воно зробило на користь потерпілого у ДТП, на підставі підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 та підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон № 1961-IV). Вважало, що після такої виплати має право на регресний позов до страховика, який був зобов'язаний сплатити страхове відшкодування, але цього не зробив.

За результатами касаційного перегляду справи ВП ВС зазначила, що за такої ситуації на вимогу МТСБУ до страховика винуватця ДТП положення підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 та підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV не поширюються.

МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду на умовах, визначених Законом № 1961-IV, у разі її заподіяння, зокрема, транспортним засобом, власник якого не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, крім шкоди, заподіяної транспортному засобу, який не відповідає вимогам пункту 1.7 статті 1 цього Закону, та майну, яке знаходилося в такому транспортному засобі (підпункт «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV); невстановленим транспортним засобом, крім шкоди, яка заподіяна майну та навколишньому природному середовищу (підпункт «б» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV).

МТСБУ після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов, зокрема, до власника, водія транспортного засобу, який спричинив ДТП і не застрахував свою цивільно-правову відповідальність, крім осіб, зазначених у пункті 13.1 статті 13 цього Закону (підпункт 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV); до страховика, якщо забезпечений транспортний засіб, що заподіяв шкоду, було встановлено та страховик був зобов'язаний, але не виплатив страхове відшкодування у порядку, встановленому цим Законом (підпункт 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV).

ВП ВС зауважує, що для цілей регресного позову МТСБУ приписи статті 38 Закону № 1961-IV застосовуються у поєднанні з відповідними приписами статті 41 цього Закону.

Суб'єкт, до якого МТСБУ може заявити регресний позов на підставі підпункту 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV, є чітко визначеним. Коли МТСБУ виплатило відшкодування через те, що шкоду заподіяв транспортний засіб, власник (водій) якого не застрахував свою цивільно-правову відповідальність (тобто, коли зробило виплату на підставі підпункту «а» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV), воно набуває право на регресний позов на підставі підпункту 38.2.1 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV до власника чи водія транспортного засобу, який спричинив ДТП, бо саме він відповідальний за невиконання обов'язку зі страхування своєї цивільно-правової відповідальності. Можливість застосування цієї підстави для регресного позову до страховика у ситуації, коли після виплати відшкодування з'ясувалося, що цивільно-правова відповідальність винуватця ДТП застрахована, не передбачена.

До страховика МТСБУ може звернутися з регресним позовом тільки на підставі підпункту 38.2.3 пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV. Таке звернення можливе за декількох умов: 1) на час виплати МТСБУ відшкодування транспортний засіб, яким завдана шкода, не був встановлений (підпункт «б» пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV; 2) надалі встановили як такий транспортний засіб, так і те, що він є забезпеченим; 3) страховик був зобов'язаний, але не виплатив страхове відшкодування у порядку, встановленому цим Законом.

МТСБУ виплатило потерпілому відшкодування не через те, що транспортний засіб, який заподіяв шкоду, до моменту виплати не був встановлений, а через добросовісну помилку щодо відсутності у власника транспортного засобу, який заподіяв шкоду, полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Приписи пункту 38.2 статті 38 Закону № 1961-IV не передбачають можливість звернення з регресним позовом до страховика тоді, коли МТСБУ виплатило страхове відшкодування потерпілому, помилково вважаючи, що власник/водій транспортного засобу, який заподіяв шкоду, не застрахував цивільно-правову відповідальність, а згодом з'ясувало протилежне.

З моменту, коли позивачеві стало відомо про протилежне, означена юридична підстава для виплати перестала існувати. Позивач зрозумів, що за його рахунок страховик винуватця ДТП зберіг у себе страхове відшкодування, яке був зобов'язаний виплатити. Тому до спірних правовідносин слід застосувати приписи статті 1212 ЦК України.

Якщо тлумачити приписи статті 1212 ЦК України телеологічно, тобто згідно з їхніми цілями, то до випадків безпідставного набуття та збереження майна належить також збереження особою без достатніх правових підстав у себе виплати, яку вона відповідно до закону мала віддати (перерахувати) іншій особі згідно з покладеним на неї за законом обов'язком (зменшення обов'язку).

Доводи відповідача про те, що немає підтвердження факту звернення позивача до страховика із заявою про виплату страхового відшкодування, а тому відсутні підстави для задоволення позову, є необґрунтованими. У кондикційних спірних правовідносинах, які врегульовані главою 83 ЦК України, позивач не був позбавлений можливості звернутися з вимогою про стягнення з відповідача відшкодування у судовому порядку безвідносно наявності відповідного (досудового) звернення.

Окрім того, позивач звернувся з вимогою стягнути з відповідача на його користь суму франшизи. Задовольняючи позов частково, суд першої інстанції вважав, що на користь позивача слід стягнути суму виплаченого відшкодування за вирахуванням франшизи. Велика Палата Верховного Суду вважає висновок суду першої інстанції правильним.

Франшиза – це частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування (частина вісімнадцята статті 9 Закону України «Про страхування»).

Страхувальником або особою, відповідальною за завдані збитки, має бути компенсована сума франшизи, якщо вона була передбачена договором страхування (пункт 36.6 статті 36 Закону № 1961-IV).

З огляду на зміст цих приписів у разі настання страхового випадку страховик зобов'язаний виплатити суму страхового відшкодування за вирахуванням франшизи, якщо сторони її передбачили у відповідному договорі. Суму франшизи потерпілому має компенсувати страхувальник або інша особа, відповідальна за завдані збитки.

МТСБУ замість відповідача у повному обсязі виконало обов'язок з виплати потерпілому відшкодування, оскільки на час виплати не мало інформації про наявність полісу, а відповідно і про передбачену ним франшизу.

Оскільки визначену у договорі франшизу не можна стягнути зі страховика винуватця ДТП, суд першої інстанції обґрунтовано задовольнив позов частково, зменшивши суму стягнення суму на розмір франшизи. На підставі статті 1212 ЦК

України позивач може стягнути суму франшизи з винуватця ДТП, який безпідставно зберіг ці кошти у себе.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 жовтня 2021 року у справі № 910/17324/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424481>.

Аналогічну правову позицію викладено в постанові КГС ВС від 22 жовтня 2020 року у справі № 910/18279/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92556212>.

3.3. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із реалізації заставного майна

Позови банку-кредитора, спрямовані на повернення боржникові заставного майна, відчуженого на оспорюваному аукціоні, похідні від позовів боржника.

Враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. З огляду на вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України в цих спірних правовідносинах позивач може витребувати в інтересах боржника заставне майно в переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України (якщо це майно буде відчужене третій особі – витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону й договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні. Рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за позивачем (у спірних правовідносинах – за боржником) права власності на нерухоме майно, зареєстроване в цьому реєстрі за відповідачем (у спірних правовідносинах – за переможцем аукціону) до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно незалежно від того, відбувається таке витребування в порядку віндикації (статті 387-388 ЦК України), у порядку, визначеному для повернення майна від особи, яка набула його за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави (статті 1212–1215 ЦК України), чи в порядку примусового виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України).

Заявлення банком у власних інтересах і в інтересах боржника вимоги про скасування запису не є необхідним для ефективного захисту цих інтересів

ВП ВС розглянула справу за позовом ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України (банк) до арбітражного керуючого, Української Універсальної біржі «Капітал», ТОВ «Фалькон Агро Груп», (переможець аукціону), ТОВ «Протеїн-Продакшн» (боржник), про визнання недійсними результатів аукціону, договору купівлі-продажу майна та свідоцтва, скасування запису про державну реєстрацію права власності на об'єкт нерухомого майна, зобов'язання передати (повернути) майно.

Приватне акціонерне товариство взяло у банку кредит. Для забезпечення виконання зобов'язань позичальника за кредитним договором банк уклав із товариством з обмеженою відповідальністю договори іпотеки та застави, предметом яких було нерухоме і рухоме майно відповідно. Надалі один із кредиторів ініціював провадження у справі про банкрутство цього товариства з обмеженою відповідальністю. Заставне майно останнього ліквідатор реалізував на аукціоні.

У межах справи про банкрутство банк звернувся з позовом про визнання недійсними результатів аукціону з продажу майна боржника, яке перебувало в іпотеці та заставі банку, договору купівлі-продажу цього майна, яким оформлений його продаж на аукціоні, а також свідоцтва про придбання нерухомого майна на аукціоні іншим товариством з обмеженою відповідальністю – переможцем аукціону. Крім того, просив скасувати рішення про державну реєстрацію права власності на відповідне нерухоме майно за переможцем аукціону та зобов'язати останнього передати (повернути) відповідне рухоме і нерухоме майно боржникові.

Суд першої інстанції задовольнив позов. Мотивував рішення тим, що аукціон провели з порушенням вимог закону (під час судової заборони вчиняти дії з проведення аукціону з продажу заставного майна боржника та зупинення ухвали суду про надання згоди ліквідатору на такий продаж). Апеляційний суд із цим рішенням не погодився, скасував його й ухвалив нове – про відмову у задоволенні позову. Вважав, що організатор аукціону вимоги закону не порушив; біржа не мала інформації про зазначену судову заборону та про зупинення ухвали суду про надання згоди на продаж заставного майна боржника; останнє відчужили за найвищою запропонованою ціною, а строк для подання заявок на участь у ньому не був невиправдано коротким.

Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи касаційну скаргу банку, висувала таке.

Звертаючись із позовом, банк вважав себе потерпілим від дій боржника, його ліквідатора, набувача заставного майна та біржі. Проте у разі задоволення позову заставне майно має повернутися не до банку, а до боржника.

Кредитор боржника може мати похідний інтерес у стягненні коштів, іншого майна з третіх осіб на користь боржника, зокрема і у процедурі банкрутства (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 28 вересня 2021 року у справі № 761/45721/16-ц (пункти 72, 78, 81)). Інтерес кредитора у поповненні (недопущенні зменшення) ліквідаційної маси боржника є похідним від такого інтересу боржника. Тому позови, спрямовані на поповнення (недопущення зменшення) ліквідаційної маси, є позовами на користь саме боржника, якому належить ліквідаційна маса, а не кредитора (останній має до цієї маси інтерес так званого другого порядку). Отже, позов, який заявив кредитор, є, насправді, позовом боржника, тобто похідним позовом (один із його різновидів передбачений пунктом 12 частини першої статті 20 ГПК України).

Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно),

зобов'язана повернути потерпілому це майно (речення перше частини першої статті 1212 ЦК України). Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події (частина друга вказаної статті). Положення цієї глави застосовуються також до вимог про: 1) повернення виконаного за недійсним правочином; 2) витребування майна власником із чужого незаконного володіння; 3) повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні; 4) відшкодування шкоди особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи.

Банк, який не був учасником аукціону, вважає, що за його рахунок як іпотекодержателя та заставодержателя переможець аукціону (покупець) набув право власності на заставне майно, яке не міг набути зокрема, тому, що: (а) не є добросовісним набувачем, ураховуючи його пов'язаність із боржником; (б) була зупинена дія ухвали суду першої інстанції від 8 серпня 2019 року, згідно з якою цей суд, зокрема, надав згоду на продаж заставного майна боржника; (в) діяла судова заборона ліквідатору та біржі вчиняти дії у справі № 914/2618/16 з проведення аукціону(ів) з продажу та/або у будь-який спосіб здійснювати заходи з реалізації/відчуження заставного майна боржника, що є предметом забезпечувальних договорів; (г) ліквідатору та біржі було відомо про наявність судової заборони вчиняти дії щодо проведення аукціону з продажу заставного майна; (г) ліквідатор діяв недобросовісно, коли визначив для подання заявок особами, які зацікавлені в придбанні майна боржника на аукціоні, нерозумний строк і встановив нерозумну початкову вартість запропонованого до продажу на аукціоні заставного майна за лотом № 1. За таких обставин, враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, – витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України). Для цього немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.

Рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння є підставою для внесення запису про державну реєстрацію за позивачем (у спірних правовідносинах – за боржником) права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем (у спірних правовідносинах – за переможцем аукціону) до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, незалежно від того, чи таке витребування відбувається у порядку віндикації (статті 387-388 ЦК України), чи у порядку, визначеному для повернення майна від особи, яка набула його за рахунок іншої особи без достатньої правової підстави

(статті 1212-1215 ЦК України), чи у порядку примусового виконання обов'язку в натурі (пункт 5 частини другої статті 16 ЦК України).

Таким чином, позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

Рішення суду про витребування з володіння відповідача нерухомого майна (незалежно від того, у порядку яких статей ЦК України відбувається таке витребування, зокрема статті 1212) саме по собі є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем. Інакше кажучи, для внесення на підставі такого рішення суду до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем, не потрібно за окремою позовною вимогою скасовувати запис про таку реєстрацію за відповідачем.

З урахуванням наведеного заявлення банком у власних інтересах і в інтересах боржника вимоги про скасування запису не є необхідним для ефективного захисту цих інтересів. Саме через це суд апеляційної інстанції мав відмовити у задоволенні означеної вимоги.

Ураховуючи наведені вище висновки щодо застосування норм матеріального права, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційну скаргу позивача слід задовольнити частково: постанову апеляційного суду змінити у мотивувальній частині, виклавши її у редакції цієї постанови, а в іншій частині – залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 6 липня 2022 року у справі № 914/2618/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107064709>.

3.4. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах про стягнення дивідендів учасниками товариств

Якщо учасники товариства набули кошти у вигляді дивідендів на підставі дійсного рішення загальних зборів, такі кошти набуто учасниками товариства за наявності правової підстави, тому вони не можуть бути повернуті на підставі статті 1212 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» до ОСОБА_3 та ОСОБА_4 про стягнення безпідставно одержаних коштів.

Суди встановили, що протягом лютого – вересня 2015 року ОСОБА_5 отримав від ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» дивіденди за 2014 рік у розмірі 437 640 грн., ОСОБА_3 – 1 334 802 грн, а ОСОБА_4 – 415 758 грн.

На вимогу ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» ОСОБА_5 повністю повернув товариству отримані кошти, ОСОБА_3 частково повернув кошти, а ОСОБА_4, в свою

чергу, не повернув ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» отриманих від останнього дивідендів.

Позивач вважає, що виплата дивідендів відбулася помилково за відсутності відповідного рішення загальних зборів учасників ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» про їх виплату, що передбачено частиною першою статті 59 Закону України «Про господарські товариства» у редакції, чинній на час звернення з позовом, внаслідок чого звернувся до суду з позовом про стягнення цих грошових коштів на підставі статті 1212 ЦК України із ОСОБА_3 та ОСОБА_4.

Розглянувши справу в касаційному порядку, ВП ВС дійшла таких висновків.

За змістом пункту 5 частини четвертої статті 145 ЦК України у редакції, чинній на час ухвалення судових рішень попередніх інстанцій, до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю належить розподіл прибутку та збитків товариства.

Вказані нормативні положення закріплено також в статуті ТОВ «Агрофірма «Яковлівська».

Отже, розподіл прибутку ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» та виплата дивідендів учасникам здійснюється виключно на підставі рішення загальних зборів учасників товариства.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, предметом спору у даній справі є стягнення грошових коштів з учасників ТОВ «Агрофірма «Яковлівська», сплачених останнім як дивіденди за 2014 рік на підставі рішення загальних зборів учасників від 12 січня 2015 року, оформленого протоколом №1.

Водночас позовні вимоги про повернення цих коштів заявлені ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» на підставі статті 1212 ЦК України як отримані відповідачами без достатньої правової підстави, оскільки позивач заперечує факт проведення 12 січня 2015 року загальних зборів учасників і прийняття ними рішення про виплату дивідендів. Позивач посилається на обставини, встановлені постановою Вищого господарського суду України від 30 жовтня 2017 року у справі № 922/646/17, якою залишено без змін постанову Харківського апеляційного господарського суду від 12 липня 2017 року, про відмову у задоволенні позову ОСОБА_4 до ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» про стягнення несплаченої товариством частини дивідендів за 2014 рік внаслідок відсутності доказів прийняття загальними зборами ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» рішення про виплату дивідендів його учасникам.

Доводи скажника, що обставини, встановлені у постанові Вищого господарського суду України від 30 жовтня 2017 року у справі № 922/646/17, є преюдиціальними відповідно до частини четвертої статті 75 ГПК України, не заслуговують на увагу, оскільки за приписами цієї норми обставини, встановлені рішенням суду в господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, якщо у ній беруть участь ті самі особи, стосовно яких встановлено ці обставини. В той час як склад учасників даної справи і справи №922/646/17 є різним.

Відповідно до статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави

(безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Аналіз указаної норми права дає підстави для висновку, що цей вид позадоговірних зобов'язань виникає за таких умов: набуття особою майна або його збереження за рахунок іншої особи; відсутність для цього правових підстав або якщо такі відпали.

Рішення загальних зборів товариства є достатньою та належною правовою підставою отримання коштів його учасниками.

Отже, враховуючи встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи щодо здійснення виплат грошових коштів учасникам ТОВ «Агрофірма «Яковлівська» як дивідендів на підставі дійсного рішення загальних зборів, такі кошти набуто учасниками товариства за наявності правової підстави, тому вони не можуть бути повернуті на підставі статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 3 липня 2018 року у справі № 917/1345/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>.

3.5. Застосування статті 1212 ЦК України у трудових спорах

Після скасування рішенням суду наказу, на підставі якого було здійснено виплату вихідної допомоги, та поновлення працівника на роботі вихідна допомога з огляду на вимоги статті 1215 ЦК України поверненню не підлягає в разі відсутності рахункової помилки або недобросовісності з боку отримувача коштів.

Факт судового оскарження особою наказу про звільнення не може свідчити про її недобросовісність щодо отримання вихідної допомоги

ВП ВС розглянула справу за позовом ПАТ «Міський комерційний банк» до ОСОБА_3 про стягнення коштів.

Суди встановили, що у січні 2015 року ОСОБА_3 звільнено у зв'язку зі скороченням штату працівників, та на виконання вимог статті 44 КЗпП України йому виплачено вихідну допомогу.

Рішенням суду звільнення ОСОБА_3 з роботи визнано незаконним та поновлено його на посаді.

ПАТ «Міський комерційний банк» вважало, що підстава, на якій ОСОБА_3 набув кошти вихідної допомоги відпала, зазначені кошти зберігаються у відповідача без достатньої правової підстави, а позивач зазнав збитків на вказану суму. Вимогу позивача про повернення безпідставно набутих коштів відповідач проігнорував, а тому просив стягнути з ОСОБА_3 надмірно сплачені грошові кошти.

Розглянувши справу у касаційному порядку, ВП ВС дійшла таких висновків.

Згідно з частиною першою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно.

Разом з тим у статті, згідно з частиною першою статті 1215 ЦК України не підлягає поверненню заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача.

При цьому правильність здійснених розрахунків, за якими була проведена виплата, а також добросовісність набувача презюмуються, і відповідно тягар доказування наявності рахункової помилки та недобросовісності набувача покладається на платника відповідних грошових сум.

Доказів про набуття відповідачем грошових коштів у результаті рахункової помилки позивача матеріали справи не містять, на такі обставини сторони не посилаються.

Сам факт оскарження відповідачем у судовому порядку наказу про звільнення з посади згідно з пунктом 1 статті 40 КЗпП України (зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідація, реорганізація, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників) не може свідчити про недобросовісність дій особи, оскільки є реалізацією нею конституційного права, передбаченого статтею 55 Конституції України, на захист судом прав і свобод людини і громадянина.

Відмовляючи у позові у справі, що розглядається, суди попередніх інстанцій зробили висновок, що: 1) виплата вихідної допомоги була проведена позивачем добровільно, на законних підставах, за відсутності рахункової помилки з його боку; 2) недобросовісність з боку відповідача не встановлена.

Суди вважали, що передбачені цивільним законодавством підстави для повернення грошових коштів на підставі вимог статті 1212 ЦК України відсутні.

ВП ВС погоджується з таким висновком судів першої та апеляційної інстанцій, оскільки, незважаючи на те, що після поновлення ОСОБА_3 на роботі підстава для виплати вихідної допомоги відпала (наказ, на підставі якого було здійснено виплату вихідної допомоги, скасований рішенням суду), в силу вимог статті 1215 ЦК України ці кошти поверненню не підлягають.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 16 січня 2019 року у справі № 753/15556/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79388252>.

Безпідставно виплачений середній заробіток за час затримки розрахунку при звільненні та суми відшкодування моральної шкоди за своєю правовою природою не є основною чи додатковою заробітною платою, а тому підлягають поверненню

КЦС ВС розглянув справу за позовом ОКП «Донецьктеплокомуненерго» до ОСОБА_3 про повернення безпідставно набутих коштів.

Суди встановили, що рішенням Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 28 січня 2015 року, залишеним без змін судом апеляційної та касаційної інстанції, стягнуто з ОКП «Донецьктеплокомуненерго» на користь ОСОБА_3, зокрема заборгованість із середнього заробітку за час затримки розрахунку.

Рішенням Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 23 червня 2015 року, залишеним без змін судом апеляційної та касаційної інстанції, стягнуто з ОКП «Донецьктеплокомуненерго» на користь ОСОБА_3 компенсацію заборгованості середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та відшкодування моральної шкоди.

Позивач виконав судові рішення, проте за результатами перегляду Верховним Судом України вони були скасовані.

Вважаючи, що підстава для перерахування грошових коштів відпала, позивач направив претензію ОСОБА_3 щодо повернення грошових коштів, проте отримав відмову.

Посилаючись на статтю 1212 ЦК України, ОКП «Донецьктеплокомуненерго» просило стягнути з ОСОБА_3 безпідставно набуті грошові кошти та судові витрати.

Задовольняючи позов, апеляційний суд не погодився з висновком суду першої інстанції, що спірні грошові кошти є платежами, які прирівнюються до заробітної плати, і не підлягають поверненню з підстав, передбачених статтею 1212 ЦК України.

За результатами касаційного перегляду справи, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до статті 1215 ЦК України не підлягають поверненню безпідставно набуті: заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача; інше майно, якщо це встановлено законом.

Структура заробітної плати згідно зі статтею 2 Закону України «Про оплату праці» складається із основної, додаткової заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат.

Відповідно до пунктів 3.9 Інструкції зі статистики заробітної плати, розробленої відповідно до Законів України «Про державну статистику» та «Про оплату праці», затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 13 січня 2004 року № 5, суми, нараховані працівникам за час затримки розрахунку при звільненні, не належать до фонду оплати праці, тобто не є заробітною платою та платежами, які прирівнюються до неї.

Суми на відшкодування моральної шкоди, виходячи із Закону України «Про оплату праці» та пункту 3.13 Інструкції зі статистики заробітної плати, також не є заробітною платою та платежами, які прирівнюються до неї.

Дійшовши висновку, що ОСОБА_3 безпідставно набула грошові кошти, посилаючись на статтю 1212 ЦК України, суд апеляційної інстанції задовольнив позов ОКП «Донецьктеплокомуненерго».

Суд касаційної інстанції погоджується з висновками суду апеляційної інстанції, підстав для скасування ухваленого ним рішення немає.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 27 лютого 2019 року у справі № 243/10392/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80223992>.

3.6. Повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України у спорах щодо пенсійного забезпечення та соціального захисту

Повернення надмірно сплачених сум пенсій можливе шляхом стягнення таких сум на підставі статті 1212 ЦК України, лише якщо така надмірна сплата відбулася з вини пенсіонера, зокрема в разі надання ним недостовірних (явно неправильних) даних, тобто в разі недобросовісної поведінки набувача

ВП ВС розглянула справу за позовом Кіровоградського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Кіровоградської області до ОСОБА_3 про стягнення коштів.

Відповідно до обставин справи відповідач отримував пенсію по інвалідності III групи у розмірі відшкодування фактичних збитків відповідно до статей 50 і 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

3 вересня 2013 року Кіровоградський окружний адміністративний суд прийняв постанову, залишену без змін апеляційним та касаційним судами, якою скасував експертні рішення КЗ «Кіровоградське обласне бюро медико-соціальної експертизи» щодо визначення в актах огляду МСЕК причиною інвалідності відповідача захворювання, пов'язане з виконанням робіт з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

17 липня 2014 року Департамент соціального захисту населення Кіровоградської обласної державної адміністрації визнав безпідставним надання відповідачеві посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, категорії I серії, а також звернувся до суду з позовом про стягнення з відповідача 154 477,01 грн у зв'язку з поданням страхувальником (відповідачем) недостовірних даних.

Розглянувши справи у касаційному порядку, ВП ВС дійшла таких висновків.

Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно (частина перша статті 1212 ЦК України).

Безпідставно набута пенсія не повертається, якщо її виплата була проведена добровільно, за відсутності рахункової помилки з боку платника та недобросовісності з боку набувача (пункт 1 частини першої статті 1215 ЦК України).

Суми пенсій, виплачені надміру внаслідок зловживань з боку пенсіонера або подання страхувальником недостовірних даних, можуть бути повернуті пенсіонером добровільно або стягуються на підставі рішень територіальних органів Пенсійного

фонду чи в судовому порядку (частина перша статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

Отже, повернення надмірно сплачених сум пенсій можливе шляхом стягнення таких сум лише у випадку, якщо така надмірна сплата відбулась з вини пенсіонера, зокрема, у випадку надання ним недостовірних (явно неправильних) даних, тобто у випадку недобросовісної поведінки набувача.

Задовольняючи позовні вимоги, суди першої й апеляційної інстанцій керувалися тим, що факт набуття відповідачем пенсії з використанням недостовірних даних, а саме на підставі експертного висновку, який у встановленому порядку не видавався, що свідчить про недобросовісність відповідача під час оформлення пенсії по інвалідності внаслідок Чорнобильської катастрофи, був встановлений у постанові Кіровоградського окружного адміністративного суду, в якій брав участь як пенсіонер-відповідач, так і Управління Пенсійного фонду України в м. Кіровограді.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 27 лютого 2019 року у справі № 404/4822/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80522372>.

Виплата допомоги по безробіттю здійснена за відсутності рахункової помилки з боку особи, яка добровільно провела її виплату, та факту недобросовісності набувача не підлягає поверненню на підставі статті 1212 ЦК України як безпідставно набуті кошти

ОП КЦС ВС розглянула справу за позовом Полтавського районного центру зайнятості, правонаступником якого є Полтавський обласний центр зайнятості, до ОСОБА_2 про стягнення суми незаконно виплаченого матеріального забезпечення.

Відповідно до обставин справи ОСОБА_2 призначена допомога по безробіттю з 06 вересня 2016 року по 31 серпня 2017 року. Виплати розпочато з 06 вересня 2016 року.

Згідно з інформацією від 22 листопада 2016 року, наданою на запит Полтавського районного центру зайнятості, правонаступником якого є Полтавський обласний центр зайнятості, 25 травня 2016 року між ПрАТ «СК «Ейгон Лайф Україна» та ОСОБА_2 було укладено договір цивільно-правового характеру, дію якого припинено 01 вересня 2016 року.

Посилаючись на те, що відповідач порушила положення частини другої статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», а саме, щодо обов'язку зареєстрованих безробітних своєчасно подавати відомості про обставини, що впливають на умови виплати їм забезпечення, позивач просив суд повернути допомогу по безробіттю, яку відповідач у добровільному порядку повертати відмовилась.

За результатами касаційного перегляду справи ОП КЦС ВС дійшла таких висновків.

Відповідно до частини третьої статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» сума виплаченого

забезпечення та вартості наданих соціальних послуг застраховані особі внаслідок умисного невиконання нею своїх обов'язків та зловживання ними стягується з цієї особи відповідно до законодавства України з моменту виникнення обставин, що впливають на умови виплати їй забезпечення та надання соціальних послуг.

Частиною першою статті 1212 ЦК України передбачено, що особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Згідно з пунктом першим частини першої статті 1215 ЦК України не підлягає поверненню безпідставно набуті заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача.

Її тлумачення свідчить, що законодавцем передбачені два виключення із цього правила: по-перше, якщо виплата відповідних грошових сум є результатом рахункової помилки зі сторони особи, яка проводила таку виплату; по-друге, у разі недобросовісності зі сторони набувача виплати.

Отже, на підставі вказаного ОП КЦС ВС дійшла висновку про те, що оскільки виплата допомоги по безробіттю здійснена за відсутності рахункової помилки з боку особи, яка добровільно провела їх виплату та факту недобросовісності набувача, місцевий суд дійшов обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні позовних вимог Полтавського районного центру зайнятості, правонаступником якого є Полтавський обласний центр зайнятості, до ОСОБА_2 щодо стягнення з відповідача безпідставно нарахованих і виплачених коштів у сумі 1 303,44 грн.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 6 лютого 2019 року у справі № 545/163/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80005690>.

Надмірно перерахована (виплачена) субсидія є не шкодою, а майном, збереженням без достатньої правової підстави. Тому до правовідносин щодо її повернення застосовуються норми глави 83 ЦК України, а не статей 1166 і 1231 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом Департаменту праці та соціального захисту населення Чернівецької міської ради до ОСОБА_10 про стягнення надмірно виплачених коштів.

Суди встановили, що впродовж 2006-2008 років чоловік відповідачки отримував субсидію на часткове відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, що надавались у квартирі за адресою: АДРЕСА_1.

Після смерті чоловіка його спадкоємицею є відповідачка, яка з серпня 2010 року отримувала субсидію.

Відповідно до акта Управлінням праці та соціального захисту населення Шевченківської районної у місті Чернівці ради, яке провело перевірку повноти та достовірності поданої для призначення субсидії інформації та виявило розбіжність у деклараціях про доходи, які подавали чоловік-відповідачки та сама відповідачка, а також недостовірність поданої ними інформації.

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути з відповідачки кошти, надмірно виплачені як житлова субсидія.

За результатами касаційного перегляду справи, ВП ВС дійшла таких висновків.

Відповідно до абзаців вісім-дев'ять пункту 20 Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 року № 848, у редакції, чинній на час складання акта № 58, сума субсидії, перерахованої (виплаченої) надміру внаслідок свідомого подання громадянином документів з недостовірними відомостями або неповідомлення громадянином про набуття права власності на житло (житлове приміщення) іншою особою, яка не була в ньому зареєстрована, повертається ним за вимогою органу, що призначив субсидію. У разі коли громадянин добровільно не повернув надмірно перераховану (виплачену) суму субсидії, питання про її стягнення органи, що призначають субсидії, вирішують у судовому порядку.

ВП ВС звертає увагу на те, що сума надмірно перерахованої (виплаченої) субсидії є майном, збереженим без достатньої правової підстави. А тому на правовідносини з повернення цієї суми поширюються приписи глави 83 ЦК України. Суди першої й апеляційної інстанцій дійшли необґрунтованого висновку про те, що надмірно перерахована (виплачена) субсидія є шкодою. Застосування до спірних правовідносин приписів статей 1166 і 1231 ЦК України є помилковим.

Не підлягають поверненню безпідставно набуті, зокрема, пенсії, допомоги, інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача (пункт 1 частини першої статті 1215 ЦК України).

Отже, не може бути повернута сума надмірно перерахованої (виплаченої) субсидії зокрема тоді, якщо позивач не доведе, що виплату здійснив добровільно, але внаслідок рахункової помилки з його боку чи недобросовісності з боку чоловіка-відповідачки як набувача субсидії. Така недобросовісність може проявлятися у несумлінному ставленні до виконання власних обов'язків, зловживанні правом у власних інтересах або в інтересах третіх осіб тощо.

Суди першої та апеляційної інстанцій встановили факт недобросовісності набувача субсидії, який подав недостовірну інформацію про майно членів своєї сім'ї. Тому відсутні визначені пунктом 1 частини першої статті 1215 ЦК України підстави, які унеможливають повернення безпідставно набутих коштів – надмірно перерахованої (виплаченої) суми субсидії.

Зобов'язання чоловіка відповідачки з повернення надмірно перерахованої (виплаченої) суми субсидії залишилось невиконаним після його смерті. Спадщину прийняла відповідачка.

Водночас відповідно до статті 1281 ЦК України кредиторів спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги.

Управління праці та соціального захисту населення Шевченківської районної у місті Чернівці ради 1 жовтня 2009 року довідалося про смерть 7 вересня 2009 року чоловіка відповідачки та про відкриття спадщини.

З огляду на викладене ВП ВС вважає обґрунтованим висновок апеляційного суду щодо пропуску відповідачем строку, встановленого кредиторам спадкодавця для подання вимог до спадкоємців. Тому відповідно до частини четвертої статті 1281 ЦК України позивач позбавлений права вимоги до відповідачки як до спадкоємця чоловіка про стягнення надмірно виплачених коштів за 2006 - 2009 роки.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 27 березня 2019 року у справі № 727/5743/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722462>.

3.7. Повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України за виконавчим написом, що не підлягає виконанню

Факт визнання виконавчого напису (на підставі якого у виконавчому провадженні було здійснено стягнення грошових коштів з позивача) таким, що не підлягає виконанню, є підставою для повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України

8 вересня 2021 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до АТ «Ідея Банк», треті особи – приватний виконавець виконавчого округу Дніпропетровської області, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, та повернення стягненого за виконавчим написом.

Відповідно до обставин справи 4 червня 2020 року постановою приватного виконавця відкрито виконавче провадження з примусового виконання виконавчого напису від 13 березня 2020 року, який вчинено приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, про стягнення заборгованості за кредитним договором в загальному розмірі 39 104,75 грн.

ОСОБА_1 просив визнати виконавчий напис приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу від 13 березня 2020 року, таким, що не підлягає виконанню. Водночас оскільки після відкриття виконавчого провадження за вказаним виконавчим документом були арештовані його поточні рахунки, накладено арешт на все майно, він змушений був сплатити 39 104,75 грн, які просить стягнути з відповідача на його користь відповідно до статті 1212 ЦК України.

Суди попередніх інстанцій відмовили в частині позовних вимог про повернення грошових коштів згідно зі статтею 1212 ЦК України, оскільки між позивачем та відповідачем виникли договірні відносини у зв'язку з укладенням кредитного договору, що виключає можливість застосування статті 1212 ЦК України.

Розглянувши справу у касаційному порядку, КЦС ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до частин першої, другої статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Набуття (збереження) майна визнається безпідставним, якщо його правова підстава відпала згодом. Відпадиння правової підстави полягає у зникненні обставин, на яких засновувалась юридична обґрунтованість набуття (збереження) майна.

Одним із випадків відпадиння підстави набуття (збереження) може бути скасування вищою інстанцією рішення суду, що набуло чинності, або визнання судом таким, що не підлягає виконанню, виконавчого напису нотаріуса, на підставі якого було здійснено стягнення майна (коштів).

Конструкція статті 1212 ЦК України, як і загалом норм глави 83 цього Кодексу, вимагає установлення абсолютної безпідставності набуття (збереження) майна не лише в момент його набуття (збереження), а й станом на час розгляду спору.

Судовий акт про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, який набрав законної сили і за яким відбулося повне або часткове виконання є правовою підставою для виникнення зобов'язання з повернення майна, що набуто без достатньої правової підстави, оскільки з моменту ухвалення такого судового акту правова підстава вважається такою, що відпала. Відповідно до статті 1212 ЦК України у такому разі набувач такого майна з моменту набрання судовим актом законної сили, зобов'язаний повернути потерпілому все отримане майно.

Отже, встановивши, що правові підстави набуття відповідачем грошових коштів ОСОБА_1 на підставі виконавчого напису нотаріуса, який у подальшому визнаний судом таким, що не підлягає виконанню, відпали, апеляційний суд водночас залишив поза увагою те, що отримані відповідачем кошти підлягають поверненню позивачу відповідно до статті 1212 ЦК України.

Тому висновки апеляційного суду про те, що між сторонами виникли договірні відносини у зв'язку з укладенням кредитного договору, що виключає можливість застосування статті 1212 ЦК України, є помилковими, оскільки факт визнання виконавчого напису (на підставі якого у виконавчому провадженні було здійснено стягнення грошових коштів з позивача) таким, що не підлягає виконанню, є підставою для повернення коштів.

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 8 вересня 2021 року у справі № 201/6498/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99648103>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановвах:

- КГС ВС від 6 березня 2019 року у справі № 910/1531/18: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80308663>;
- КГС ВС від 28 січня 2020 року у справі № 910/16664/18: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87214786>;
- КЦС ВС від 8 вересня 2021 року у справі № 201/6498/20: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99648103>.

3.8. Повернення відповідно до статті 1212 ЦК України коштів, стягнених у виконавчому провадженні

У разі скасування постанови органів державної виконавчої служби про стягнення виконавчого збору рішенням суду такі кошти підлягають поверненню на підставі статті 1212 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» до Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України в особі Відділу примусового виконання рішень (далі – Відділ примусового виконання) та Головного управління Державної казначейської служби України у місті Києві (далі – Казначейська служба) про стягнення з Державного бюджету України зайво стягнутих коштів.

Судами встановлено, що 23 квітня 2012 року державний виконавець Відділу примусового виконання виніс постанову про арешт коштів боржника, якою було накладено арешт на грошові кошти позивача на загальну суму 21259440,68 грн, з яких 17453840,53 грн – борг за рішенням суду в справі та 4213351,84 грн – сума виконавчого збору.

З метою звільнення власних рахунків з-під арешту для подальшого здійснення виробничої діяльності позивач сплатив виконавчий збір у сумі 4213351,84 грн.

Господарський суд Луганської області визнав дії Відділу примусового виконання щодо винесення постанови про стягнення виконавчого збору в розмірі 4213351,84 грн неправомірними в частині стягнення 2467967,79 грн виконавчого збору, у зв'язку з чим визнав у цій частині вказану постанову недійсною.

Позивач звернувся до першого відповідача із заявою, у якій просив повернути надмірно сплачену суму виконавчого збору в розмірі 2467967,79 грн, проте відповідач рекомендував для вирішення цього питання звернутися до суду.

Розглянувши справу, ВП ВС дійшов таких висновків.

Відповідно до статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події.

Попередніми судовими інстанціями в порядку статті 35 ГПК України (в редакції, чинній до 15 грудня 2017 року) встановлено, що Господарський суд Луганської області визнав недійсною в частині стягнення з позивача 2467967,79 грн постанову Відділу примусового виконання.

Зазначене свідчить про безпідставне стягнення Відділом примусового виконання виконавчого збору в сумі 2467967,79 грн, у зв'язку з чим підлягає застосуванню стаття 1212 ЦК України.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про обґрунтованість позову, втім зазначає, що стягнення спірної має відбуватися на підставі норми статті 1212 ЦК України.

Статтею 27 Закону України «Про виконавче провадження» (у чинній редакції) встановлено, що виконавчий збір – це збір, що справляється на всій території України за примусове виконання рішення органами державної виконавчої служби. Виконавчий збір стягується з боржника до Державного бюджету України.

Оскільки набувачем сплаченого боржником у виконавчому провадженні збору є Державний бюджет України, помилково або надмірно сплачені суми виконавчого збору підлягають стягненню саме з Державного бюджету України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 19 червня 2018 року у справі № 910/23967/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75004222>.

Положення статей 1212–1215 ЦК України про повернення безпідставно набутого майна не можуть бути застосовані в разі розгляду питання про поворот виконання рішення

ВП ВС розглянула справу за позовом ВЧ А0796 до ОСОБА_2 про стягнення безпідставно набутих грошових коштів.

Як підставу стягнення зазначала скасування постанови Рівненського міського суду Рівненської області від 8 липня 2011 року у справі № 2-а-282/11 за адміністративним позовом ОСОБА_2 до ВЧ А0796 про зобов'язання донарахувати і виплатити грошове забезпечення, на виконання якої ВЧ А0796 сплатила ОСОБА_2 кошти.

Розглянувши справу в касаційному порядку, ВП ВС дійшла таки висновків.

Відповідно до статті 265 КАС України (у редакції, чинній на час подання позову до суду та розгляду справи в судах першої й апеляційної інстанцій) питання про поворот виконання судового рішення вирішує суд апеляційної чи касаційної інстанції, якщо, скасувавши судові рішення (визнавши його нечинним або таким, що втратило законну силу), він закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або відмовляє у задоволенні адміністративного позову чи задовольняє позовні вимоги у меншому розмірі (частина перша цієї статті).

Якщо питання про поворот виконання судового рішення не було вирішене судом апеляційної чи касаційної інстанції, заява відповідача про поворот виконання розглядається адміністративним судом, у якому знаходиться справа.

Заяву про поворот виконання може бути подано протягом одного року з дня виникнення підстав для повороту виконання (частина третя названої статті).

Неправомірним є посилання ВЧ А0796 на статтю 1212 ЦК України, яка визначає випадки, коли безпідставно набуте майно не підлягає поверненню.

Статтю 1212 ЦК України встановлено, що особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала (частина перша).

У справі, що розглядається, відповідач отримав грошові кошти за рішенням суду.

Поворот виконання рішення – це процесуальна гарантія захисту майнових прав учасників справи, яка полягає у поверненні сторін виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення та повернення стягувачем відповідачу (боржнику) всього одержаного за скасованим (зміненим) рішенням.

Тому суди на забезпечення такої гарантії відновлення прав учасників процесу, як поворот виконання рішення мають задовольняти відповідні заяви та повертати відповідачеві стягнуті кошти за скасованим судовим рішенням, у разі відсутності обмежень, установлених законом.

Кондикційний позов (позов про повернення безпідставно набутого майна) урегульовано нормами матеріального права, а поворот виконання рішення – процесуального права. За змістом кондикційний позов та поворот виконання рішення схожі, проте не перетинаються та регулюються різними нормами права.

Тлумачення статті 1215 ЦК України свідчить, що вона є нормою матеріального права, а відтак не може бути застосована у випадку розгляду питання про поворот виконання рішення.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 4 вересня 2019 року у справі № 569/15646/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84275022>.

У разі визнання недійсними прилюдних торгів та вилучення майна в переможця торгів, який сплатив грошові кошти за придбане майно, останній має право вимагати повернення таких коштів на підставі статті 1212 ЦК України

КГС ВС розглянув справу за позовом ТОВ «Лабрадорит» до Держави України в особі ГТУЮ у Житомирській області про стягнення 1 855 746,15 грн, з яких, зокрема 211 000,00 грн – основна сума збитків (загальна вартість майна).

Як встановлено судами, відділом державної виконавчої служби Житомирського обласного управління юстиції відкрито виконавче провадження по примусовому виконанню наказу суду про стягнення з ЗАТ «Спіка» заборгованості шляхом звернення стягнення на заставлене майно.

За результатами торгів з реалізації будівель модульного типу та пилорами, належних ЗАТ «Спіка», переможцем визнано ТОВ «Лабрадорит».

Згодом рішеннями судів визнано недійсними прилюдні торги з продажу належних на праві власності ЗАТ «Спіка» будівлі модульного типу та будівлі пилорами та витребувано спірне майно у ТОВ «Лабрадорит» на користь ЗАТ «Спіка».

Водночас позивач, як переможець прилюдних торгів, сплатив спеціалізованій організації грошові кошти за придбане майно у розмірі 211 000 грн, тобто загальну вартість придбаного майна, яка після визнання торгів недійсними та вилучення у позивача майна, останньому не була повернута.

Правовою підставою заявлених вимог в частині стягнення збитків у виді загальної вартості майна позивачем визначено, зокрема, приписи статей 16, 22, 202, 216, 661, 1173, 1174, 1192 ЦК України, статті 20 ГК України.

Апеляційний господарський суд, скасовуючи рішення місцевого господарського суду в цій частині вимог та задовольняючи позов про стягнення 211 000,00 грн, дійшов висновку про його обґрунтованість та задоволення з підстав передбачених нормами статей 661, 1173, 1174, 1192 ЦК України з огляду на продаж відповідачем майна з порушеннями, які стали підставою для визнання прилюдних торгів недійсними, незаконність яких встановлена рішенням суду та неповерненням позивачеві коштів сплачених ним за придбане на прилюдних торгах майно.

Розглянувши справу в касаційному порядку, КГС ВС дійшов таких висновків.

За своєю правовою природою відчуження майна з прилюдних торгів відноситься до угод купівлі-продажу, тому такий правочин може визнаватись недійсним в судовому порядку з підстав недодержання в момент його вчинення вимог, встановлених частинами першою-третьою та шостою статті 203 ЦК України.

Відповідно до статті 216 ЦК України недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а у разі неможливості такого повернення, зокрема, тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

КГС ВС зауважив, що позивачем помилково визначено в якості правової підстави заявлених вимог про стягнення 211 000,00 грн, а судом апеляційної інстанції задоволено вимоги в цій частині з підстав визначених нормами статей 216, 1173, 1174, 1192 ЦК України.

Водночас згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») неправильна юридична кваліфікація позивачем і відповідачами спірних правовідносин не звільняє суд від обов'язку застосувати для вирішення спору належні приписи юридичних норм (висновок наведений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 12 червня 2019 року у справі № 487/10128/14-ц).

Суд зазначає, що у матеріальному законі передбачена правова можливість повернення майна, переданого, в тому числі, на виконання недійсного правочину, шляхом пред'явлення вимоги набувачу, який не є стороною недійсного правочину, підстава набуття якого, а так само володіння яким (майном) згодом відпала в порядку статті 1212 ЦК України.

Згідно з частинами першою та другою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Відповідно до пункту 1 частини третьої статті 1212 ЦК України положення цієї глави застосовуються також до вимог про повернення виконаного за недійсним правочином.

Системне тлумачення абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України та пункту 1 частини третьої статті 1212 ЦК України свідчить, що: (а) законодавець не передбачив можливість здійснення односторонньої реституції; (б) правила абзацу 1 частини першої статті 216 ЦК України застосовуються тоді, коли відбувається саме двостороння реституція; (в) в тому разі, коли тільки одна із сторін недійсного правочину здійснила його виконання, то для повернення виконаного підлягають застосуванню положення глави 83 ЦК України (висновок щодо застосування норм права викладений у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27.11.2019 у справі № 396/29/17).

У цій справі встановлено, що позивач, як переможець прилюдних торгів, сплатив спеціалізованій організації грошові кошти за придбане майно у розмірі 211 000 грн, тобто загальну вартість придбаного майна, яка після визнання торгів недійсними та вилучення у позивача майна, останньому не була повернута.

З урахуванням наведеного висновок суду апеляційної інстанції щодо наявності підстав для стягнення 211 000,00 грн є обґрунтованим, однак зробленим із неправильним застосуванням норм матеріального права, які регулюють спірні правовідносини, з огляду на що мотивувальна частина постанови апеляційного господарського суду в цій частині підлягає зміні з викладення її в редакції цієї постанови.

Крім того, беручи до уваги задоволення вимог позивача в частині стягнення 211 000,00 грн, суд звертає увагу на правову позицію Великої Палати Верховного Суду у постанові від 19 червня 2018 року у справі № 910/23967/16 згідно з якою кошти державного бюджету належать на праві власності державі. Отже, боржником у зобов'язанні зі сплати коштів державного бюджету є держава Україна як учасник цивільних відносин (частина друга статті 2 ЦК України).

Отже, у цій справі відповідачем є держава, яка бере участь у справі через відповідні органи державної влади, у даному випадку ГТУЮ у Житомирській області.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12 червня 2020 року у справі № 906/775/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89966404>.

3.9. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із відшкодування шкоди

Грошові кошти, сплачені боржником як компенсація моральної шкоди на підставі рішення суду, яке не скасовано й не змінено, не є безпідставно набутими та не підлягають стягненню на підставі статті 1212 ЦК України

ОП КЦС ВС розглянула справу за позовом ПАТ «Українська залізниця», яке є правонаступником ДП «Придніпровська залізниця» до ОСОБА_1 про стягнення безпідставно отриманих грошових коштів.

Суди встановили, що на виконання рішення суду щодо стягнення компенсації моральної шкоди ДП «Придніпровська залізниця» перерахувало ОСОБА_1 грошові кошти, а також з цієї суми – податок з доходів фізичних осіб до державного бюджету. Проте державний виконавець Кіровського ВДВС, вважаючи, що є неповним виконання виконавчого листа у наданий строк для добровільного виконання (на користь стягувача надійшли кошти у розмірі 81 127,10 грн, а не 97 450,00 грн) виніс постанову про стягнення з ДП «Придніпровська залізниця» суми виконавчого збору та про арешт майна залізниці.

ДП «Придніпровська залізниця» з метою запобігання арешту розрахункових рахунків та активів підприємства перерахувало кошти виконавчого збору на депозитний рахунок Кіровського відділу державної виконавчої служби Дніпропетровського міського управління юстиції у сумі 1 162 841, 89 грн, а на банківську картку ОСОБА_1 перераховано 16 322,90 грн.

Адміністративний суд визнав протиправною та скасував постанову державного виконавця Кіровського ВДВС про стягнення з боржника виконавчого збору.

Ураховуючи викладене, ПАТ «Українська залізниця» вважало, що ОСОБА_1 отримала грошові кошти в розмірі 16 322,90 грн без будь-яких правових підстав, тому просило стягнути їх з відповідача на свою користь, посилаючись на положення статті 1212 ЦК України.

Результат аналізу положень статей 11 та 23 ЦК України свідчить про те, що за загальним правилом підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є завдання моральної шкоди іншій особі.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином (частина перша статті 599 ЦК України).

У справі, що переглядалася, підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди між сторонами є факт її завдання відповідачу, а рішенням суду конкретизовано її розмір та визначено спосіб компенсації (грошові кошти), тому боржник у зобов'язанні про компенсацію моральної шкоди мав сплатити на користь кредитора саме визначену суму (належне виконання).

Згідно з частиною першою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

З урахуванням того, що рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб компенсації моральної шкоди на користь ОСОБА_1, не скасовано й не змінено, тому Верховний Суд вважав, що між сторонами у справі не виникло кондикційне зобов'язання (адже підстава не відпала і кошти сплачувалися за наявності правової підстави).

Тобто відсутні умови, які необхідні для виникнення кондикційного зобов'язання, а також підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ОП КЦС ВС від 1 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532945>.

3.10. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах із містобудування

Визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту за відсутності на час розгляду справи норми статті 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», яка зобов'язувала б замовника будівництва об'єкта укласти вказаний договір, не є належним способом захисту прав органу місцевого самоврядування.

У такому разі суд має керуватися тим, що замовник будівництва без достатньої правової підстави за рахунок органу місцевого самоврядування зберіг у себе кошти, які мав заплатити як пайовий внесок у розвиток інфраструктури населеного пункту, а отже зобов'язаний повернути ці кошти на підставі частини першої статті 1212 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради до ОСОБА_1, третя особа – Харківська міська рада, про визнання договору укладеним.

Відповідач є замовником об'єкта «реконструкція гаражного боксу літ. «3-2» під кафе». Вказаний об'єкт будівництва був введений в експлуатацію відповідно до декларації про готовність об'єкта до експлуатації, зареєстрованої Інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю Департаменту територіального контролю Харківської міської ради 16 березня 2018 року.

28 серпня 2018 року Департамент економіки та комунального майна Харківської міської ради звернувся до ОСОБА_1 з пропозицією укласти договір про пайову участь у розвитку інфраструктури м. Харкова при проведенні реконструкції вищевказаного гаражного боксу та надіслав для підписання два примірники договору про пайову участь у розвитку інфраструктури.

Проте відповідач до позивача для укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури міста не звертався та пайового внеску не сплатив.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди попередніх інстанцій виходили з того, що з 01 січня 2020 року стаття 40 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038-VI (далі – Закон № 3038-VI), яка зобов'язувала замовника будівництва укласти договір про пайову

участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, втратила чинність, тому й обов'язок відповідача укласти відповідний договір на час розгляду справи судом відсутній. Відтак суд не наділений повноваженнями визнати укладеним вказаний договір з дня набрання рішенням суду законної сили.

Розглянувши справу, ВП ВС дійшла таких висновків.

Станом на момент виникнення спірних правовідносин була чинною стаття 40 Закону № 3038-VI, відповідно до якої замовник будівництва, який має намір щодо забудови земельної ділянки у відповідному населеному пункті, зобов'язаний взяти участь у створенні і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

Однак з 1 січня 2020 року скасовано дію статті 40 Закону № 3038-VI, яка передбачала обов'язкове укладення договору, тому визнання судом договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним та встановлення цивільних прав та обов'язків сторін договору на майбутнє на підставі нормативно-правового акта, який було скасовано, суперечитиме принципу правової визначеності та не дозволить суду захистити право сторони належним способом.

Відтак якщо на час здачі новозбудованого об'єкта до експлуатації або ухвалення судового рішення було скасовано норму статті закону, яка зобов'язувала укласти договір про участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, то суд не має підстав для задоволення позову обраним позивачем способом, а саме зобов'язати укласти договір або визнати договір укладеним.

У зв'язку з відмовою забудовника від укладання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту права органу місцевого самоврядування на отримання коштів на розвиток інфраструктури населеного пункту є порушеними і в органу місцевого самоврядування виникає право вимагати стягнення коштів, обов'язок сплати яких був встановлений законом.

У такому разі суд має виходити з того, що замовник будівництва без достатньої правової підстави за рахунок органу місцевого самоврядування зберіг у себе кошти, які мав заплатити як пайовий внесок у розвиток інфраструктури населеного пункту, а отже, зобов'язаний повернути ці кошти на підставі частини першої статті 1212 ЦК України.

Позивач, звертаючись до суду з позовом про визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, має на меті захистити своє право шляхом зобов'язання замовника будівництва сплатити пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та у зв'язку із цим просить суд встановити права та обов'язки сторін за вказаним договором з дня набрання рішенням суду законної сили.

Водночас ВП ВС зазначає, що визнання судом укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним та встановлення цивільних прав та обов'язків сторін договору на майбутнє за відсутності на час розгляду справи норми статті 40 Закону № 3038-VI, яка зобов'язувала замовника

будівництва об'єкта укласти вказаний договір, суперечитиме принципу правової визначеності та не дозволить суду захистити право сторони належним способом.

У зв'язку з порушенням замовником будівництва зобов'язання про укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та сплати пайового внеску у позивача виникає право вимагати стягнення коштів на підставі статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2021 року у справі № 643/21744/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102419275>.

3.11. Застосування статті 1212 ЦК України у спорах щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку й ліквідації банків

За своєю правовою природою виплата Фондом гарантування вкладів фізичних осіб кредиторів банку, що за рішенням НБУ підлягає виведенню з ринку фінансових послуг, передбаченої законом суми як гарантованої державою частини депозитного вкладу кредитора є виконанням Фондом зобов'язань банку на користь його кредитора. Такі правовідносини регулюються положеннями частини першої статті 528 ЦК України. У разі скасування рішення НБУ щодо виведення банку з ринку як фінансової установи відшкодування сплачених коштів повинне відбуватися на підставі положень статті 1212 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом Державної організації (установа, заклад) «Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» до НБУ, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Державної казначейської служби України, про відшкодування шкоди.

Суди встановили, що Постановою Правління НБУ від 23 серпня 2012 року № 357 «Про відкликання банківської ліцензії та призначення ліквідатора ПАТ «АКБ «Базис» (далі – постанова Правління НБУ № 357) з 28 серпня 2012 року відкликано банківську ліцензію та ініційовано процедуру ліквідації ПАТ «АКБ "Базис».

На підставі отриманого від ліквідатора ПАТ «АКБ «Базис» переліку вкладників Фонд прийняв рішення про початок виплат відшкодування вкладникам цього банку та здійснив виплати через банки-агенти коштів в розмірі 277 948 981,51 грн.

Протягом ліквідаційної процедури ПАТ «АКБ «Базис» вимоги Фонду як кредитора банку були задоволені частково на суму 753 783,10 грн. Незадоволені кредиторські вимоги Фонду до ПАТ «АКБ «Базис» у частині виплат вкладникам банку за рахунок коштів Фонду склали 277 195 198,41 грн.

Окружний адміністративний суд міста Києва постановою від 14 серпня 2014 року у справі № 826/2238/13-а, залишеною без змін судами апеляційної та касаційної інстанцій, визнав протиправною та скасував постанову Правління НБУ № 357.

У зв'язку зі скасуванням вказаної постанови Фонд позбавився можливості повернути сплачені вкладникам банку кошти в порядку черговості, тому позивач

стверджує, що внаслідок неправомірних дій відповідача йому завдана шкода в розмірі 277 195 198,41 грн.

За результатами розгляду справи ВП ВС дійшла таких висновків.

Відповідно до статті 33 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд набуває право кредитора щодо учасника (тимчасового учасника) Фонду на всю суму, що підлягає відшкодуванню, з дня настання недоступності вкладів.

Нормативно-правове регулювання статусу Фонду та його місце в системі гарантування вкладів фізичних осіб на час виникнення спірних правовідносин дозволяє зробити висновки, що Фонд був створений з метою реалізації публічних інтересів держави у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, здійснював нормативне регулювання, тобто у цих межах був наділений владними управлінськими функціями як суб'єкт владних повноважень у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Водночас відносини між Фондом та його учасником (тимчасовим учасником) стосовно набуття Фондом статусу кредитора щодо виплаченої вкладнику гарантованої суми здійснюються в межах реалізації Фондом майнових прав, набутих у зв'язку з виплатою, та мають приватноправовий характер. За положеннями законодавства та відповідно до покладеного завдання гарантувати відшкодування втрат кожному вкладнику банку – учасника (тимчасового учасника) Фонду останній повинен здійснювати свою діяльність таким чином, щоб забезпечити наявність коштів на відповідні потреби.

У межах правовідносин з виплати гарантованої суми вкладів постановою Правління НБУ № 357 означала недоступність вкладів – неможливість одержання вкладу вкладником відповідно до умов договору та зумовлювала набуття вкладниками права на одержання гарантованої суми відшкодування коштів закладами за рахунок коштів Фонду в грошовій одиниці України.

Тож обґрунтованість виплат, які здійснювалися Фондом, залежала саме від наявності чи відсутності єдиної підстави для таких виплат - недоступності вкладів вкладникам. Виникнення у вкладників права на одержання від Фонду гарантованих виплат не означає порушення прав позивача в розумінні статті 1173 ЦК України

Так само і скасування спірної постанови НБУ не означає автоматичного поновлення банком стану, що існував до початку ініціювання процедури його ліквідації, відсутності обставин недоступності вкладів та, відповідно, незаконності одержання вкладниками гарантованих виплат від Фонду як підстави зменшення коштів Фонду. Таких доводів та доказів позовні вимоги Фонду не містять, що помилково не врахували суди попередніх інстанцій.

Тож висновки судів попередніх інстанцій про обґрунтованість позовних вимог Фонду не підтверджуються обставинами справи, які встановили суди, та суперечать положенням законодавства щодо підстав та умов відшкодування Фондом вкладникам гарантованих сум вкладів.

За своєю правовою природою виплата Фондом кредиторів банку, що за рішенням НБУ підлягає виводу з ринку фінансових послуг, передбаченої

законом суми як гарантованої державою частини депозитного вкладу кредитора є виконанням Фондом зобов'язань банку на користь його кредитора, і такі правовідносини регулюються положеннями частини першої статті 528 ЦК України. У випадку скасування рішення НБУ щодо виведення банку з ринку як фінансової установи відшкодування сплачених коштів повинно відбуватися на підставі положень статті 1212 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15 лютого 2022 року у справі № 910/6175/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827808>.

4. Відповідальність за прострочення виконання зобов'язання щодо повернення безпідставно набутого або збереженого майна відповідно до статті 1212 ЦК України

У разі прострочення виконання зобов'язання, зокрема щодо повернення безпідставно одержаних чи збережених грошей на підставі статті 1212 ЦК України, нараховуються 3 % річних від простроченої суми відповідно до частини 2 статті 625 ЦК України

ВП ВС розглянула справу за позовом ТОВ «ФК «Новий регіон» до Київської міської ради (далі – міськрада) про стягнення процентів за користування чужими грошовими коштами.

Відповідно до встановлених судами обставин справи рішенням суду визнано недійсним договір купівлі-продажу пакета акцій АТ «ХК «Київміськбуд», укладений між Головним управлінням комунальної власності міста Києва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) і ТОВ «ФК «Новий регіон».

У грудні 2014 року ТОВ «ФК «Новий регіон» заявило позов до міськради про стягнення грошових коштів у розмірі 114 млн 075 тис. 598 грн 56 коп. (вартість акцій) та процентів за користування чужими грошовими коштами за період з 25 вересня 2009 року по 23 грудня 2014 року (перший період нарахування процентів). Позовні вимоги в частині стягнення процентів за користування чужими коштами задоволено частково.

У червні 2017 року ТОВ «ФК «Новий регіон» звернулося до суду з позовом до міськради про стягнення процентів за період з 24 грудня 2014 року по 15 червня 2017 року (другий період нарахування процентів).

Суди попередніх інстанцій частково задовольнили позовні вимоги, здійснивши перерахунок заявленої позивачем до стягнення суми процентів. Суди зазначили, зокрема, що згідно із частиною другою статті 1214 ЦК у разі безпідставного одержання чи збереження грошей нараховуються проценти за користування ними (стаття 536 цього Кодексу). Водночас, в даному випадку розмір процентів за користування грошовими коштами законом не передбачено. Відтак нарахування відповідачу процентів за користування чужими грошовими коштами може бути

здійснене на рівні облікової ставки Національного банку України за аналогією закону на підставі приписів статті 1048 ЦК.

Розглянувши справу, ВП ВС дійшла таких висновків.

Судовими рішеннями в попередніх справах встановлено і не заперечується сторонами у справі, що позивач на виконання умов договору, визнаного згодом недійсним, сплатив відповідачу грошові кошти в розмірі 114 млн. 075 тис. 598 грн 56 коп.

Відповідно до статті 1212 ЦК особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно; особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

На порушення цієї норми відповідач станом на день подання позовної заяви не повернув сплачені позивачем гроші.

Згідно із частиною другою статті 1214 ЦК у разі безпідставного одержання чи збереження грошей нараховуються проценти за користування ними (стаття 536 цього Кодексу). Відповідно до статті 536 ЦК за користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами; розмір процентів за користування чужими грошовими коштами встановлюється договором, законом або іншим актом цивільного законодавства.

Термін «користування чужими коштами» може використовуватися у двох значеннях. Перше – це одержання боржником (як правило, за плату) можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу. Друге значення – прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх.

Відносини щодо сплати процентів за одержання боржником можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу врегульовані законодавством. Зокрема, відповідно до частини першої статті 1048 ЦК позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом.

Наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити грошові кошти, але неправомірно не сплачує їх, також врегульовані законодавством. У цьому разі відповідно до частини другої статті 625 ЦК боржник зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Оскільки законодавством встановлені наслідки як надання можливості правомірно не сплачувати кредитору борг протягом певного часу, так і наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх, то підстави для застосування аналогії закону відсутні.

Отже, висновки судів про необхідність застосовувати до спірних відносин положення частини першої статті 1048 ЦК за аналогією закону, аби визначити

розмір процентів, є помилковими, бо, по-перше, у цій справі йдеться про неправомірну поведінку боржника (в той час як частина 1 статті 1048 ЦК застосовується у випадку правомірної поведінки), а по-друге, у законодавстві немає прогалини у цій частині.

Крім того, у постанові Верховного Суду України від 01 червня 2016 року у справі № 910/22034/15 зроблений висновок, що стаття 625 ЦК поширює свою дію на всі види грошових зобов'язань. Велика Палата Верховного Суду погоджується з цим висновком. Тому у разі прострочення виконання зобов'язання, зокрема щодо повернення безпідставно одержаних чи збережених грошей, нараховуються 3 % річних від простроченої суми відповідно до частини 2 статті 625 ЦК.

Довід міськради про те, що припис частини другою статті 625 ЦК може бути застосований господарським судом лише за наявності порушення боржником грошового зобов'язання, не береться до уваги, бо ним якраз порушене позадоговірне грошове зобов'язання, що виникло на підставі статті 1212 ЦК.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 10 квітня 2018 року у справі № 910/10156/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73627931>.

Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних із поверненням майна, набутого або збереженого без достатньої правової підстави (стаття 1212 ЦК України). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2018 року – листопад 2022 року / Упоряд.: департамент аналітичної та правової роботи Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС Рогач Л. І. Київ, 2022. – 55 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua